

SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA SRBIJE

Mali Rečnik Socijaldemokratije

Bez postojane ideje, pokazalo se to mnogo puta do sada, nema ni postojanih uverenja, ni održivog političkog koncepta, ni vizije razvoja države. U poslednjih nekoliko godina socijaldemokratija kao ideja, dolazi na velika vrata. Sebe iznova afirmiše kao jedan umeren, humanistički politički koncept koji ima sve više pristalica u Srbiji. Ovim rečnikom želimo da podsetimo na vrednosne okvire na kojima se ideja zasniva. Osmišljen je kao rečnik izabranih termina koji afirmišu socijaldemokratiju i sastavni su deo savremenih političkih razmatranja. Pojmovi su jednostavno objašnjeni, razumljivi za širu publiku. Termine su obrađivali mladi članovi i simpatizeri SDP Srbije koji su diplomirali na fakultetima društvenog smera.

Civilno društvo

Pojam nastaje još u antici. Latinski naziv societas civilis je prevod grčkog izraza koinonia politika i označava zajednicu građana. U engleskom jeziku došlo se do pojma civil society, a u nemačkom burgerliche Gesellschaft.

Kao sinonim za civilno društvo koristi se pojam građansko društvo. Pojam civilno društvo prvobitno je korišćen kako bi označio prelazak iz necivilizovanog u organizovan društveni i politički poredak u kome vlada zakon. U savremenom značenju u upotrebu pojam ulazi poslednjih decenija 20. veka, kao alternativa autoritarnom poretku.

Civilno društvo je agregatni pojam kojim se označava specifičan skup društvenih komunikacija i socijalnih veza, socijalnih institucija i društvenih vrednosti, čija je polazna tačka i glavni akter građanin.

Civilno društvo pomaže da se motivišu i mobilišu građani i drugi socijalni akteri kako bi razvili različite sadržaje i oblike građanskih aktivnosti.

U civilnom društvu građanin se pojavljuje istovremeno kao osoba, ličnost, individua, ali i kao vlasnik svojine i kao vlasnik prava, prava na slobodu, učešća u javnom životu, kao i prava na privatni život.

Elementi civilnog društva - čovek i građanin (položaj čoveka u društvu, njegova prava i slobode); vladavina prava; autonomija društva (autonomija različitih društvenih delova i asocijacija, kao što su privreda, nauka, univerziteti); javnost i građanska kultura.

Neprijatelji civilnog društva - despotizam - čiji je cilj da uguši civilno društvo; rat - uništava civilno društvo, i zapravo već i uvođenje vanrednog stanja dovodi do ukidanja građanskih prava; zatvoreno društvo - jer civilno društvo jeste otvoreno društvo, kao i etnonacionalizam, koji je isključiv i netolerantan.

Demokratija

Uetimološkom smislu, reč *demokratija* potiče od grčke reči *demos* (narod) i *kratein* (vladati), što bi u doslovnom prevodu značilo vladavina naroda i javlja se u staroj Grčkoj otprilike pre 2.400 godina. Smatra se da je Herodot bio prvi koji je koristio reč demokratija. Herodot je povezivao vladavinu naroda sa jednakošću pred zakonom.

Demokratija u užem smislu označava politički sistem u kome postoji vladavina većine ili, još tačnije, vladavina u ime većine, sistem u kome je ustavom i zakonima obezbeđena realna mogućnost da građani neposredno ili preko svojih slobodno izabranih predstavnika, putem demokratskih političkih institucija, bitno utiču na odluke državnih, samoupravnih i drugih organa.

Demokratija u širem smislu ne odnosi se samo na politički sistem i njegove institucije već i na demokratske odnose i demokratski duh u svim drugim sferama društvenog života.

Demokratija može biti neposredna ili posredna.

Neposredna (direktna) demokratija podrazumeva neposredno, ravnopravno učešće svih u razmatranju i donošenju odluka važnim za zajednicu kojoj pripadaju. Neposredna demokratija postojala je u Atini, gde su se na centralnom gradskom trgu (grčki: agora) okupljali građani i donosili odluke (žene, deca, stari i stranci su bili isključeni).

Posredna (predstavnička) demokratija postoji u savremenoj državi, jer je teško postići odlučivanje „svih o svemu“, pre svega zbog broja građana. Demokratski proces se ostvaruje preko izbora predstavnika u predstavnička tela.

Ekološka svest

Ekološka svest podrazumeva saznanja o narušenosti prirodne ravnoteže, potrebi zaštite životne sredine, razumevanje međuzavisnosti odnosa prirode i društva, etičku nadgradnju pomenutih znanja, koja se ogleda u odgovornom ponašanju pojedinaca prema sredini u kojoj žive. Dakle, može se zaključiti da se ekološka svest sastoji iz tri ključne komponente: *ekoloških znanja, ekoloških vrednosti i ekološkog ponašanja.*

Ekološka znanja su polazna kategorija koja je neophodna za konstituisanje druge dve, samim tim i ekološke svesti kao celine, te se nameće zaključak da je obrazovanje osnovni put za formiranje ekološke svesti. Istorijska prekretnica u ozbiljnom pristupu čovečanstva ovom pitanju desila se upravo u našoj zemlji kada je na zasjedanju organizacije UNESCO 1975. godine doneta Beogradska povelja. U jednom njenom delu se kaže: „Cilj ekološkog obrazovanja je da utiče na razvoj svetske populacije, koja je ekološki svesna i zabrinuta za stanje životne sredine i ekološke probleme, a koja ima znanja, veštine, stavove, motivaciju i obavezu da radi kako individualno, tako i kolektivno na rešenjima trenutnih problema i prevenciji novih.“

Za ekološke probleme može se reći da imaju izrazito kolektivni karakter, te da zahtevaju akciju na nivou šire ili uže zajednice, od pitanja male seoske deponije čiji problem mora da rešava celo selo, do globalnog otopljanja koje je moguće rešiti samo na svetskom nivou saradnjom svih država. Međutim, ulogu pojedinca ne treba zanemariti, jer upravo od zadovoljenja njegovih pojedinačnih potreba, odnosno od načina zadovoljavanja tih potreba se pokreće cela spirala. Zato je upravo cilj edukacije da promeni način razmišljanja pojedinca i uputi ga u neodrživosti antropocentričnog i utilitarnog odnosa prema prirodi, o realnim i objektivnim opasnostima, o ugroženosti ostalih živih bića, o tome da sve ove ugroženosti povratno narušavaju upravo čovekovu dobrobit i kvalitet života, zarad kojih je prvobitno i počeo da ugrožava prirodu nekontrolisano posežući za njenim resursima.

Putem ovakvih saznanja stvara se osnova za formiranje novog etičkog sistema koji odražava odgovornost prema celokupnom okruženju koje uključuje i biljni i životinjski svet, kao i tzv. neživu prirodu koja predstavlja neodvojivi deo staništa. Dokazana visoka međuzavisnost između ljudskog društva i prirodnog okruženja, čak i bez odustajanja od prioriteta čovekovih interesa ipak nameće potrebu za odgovornim i harmoničnim suživotom i napuštanje tradicionalnog antropocentričnog pogleda na svet po kome je čovek jedina svrha postojanja planete i gde je sve podređeno njegovim primarnim interesima. Ekocentizam polazi od ekosistema, a na čoveka gleda kao na integralni deo tog sistema, pa se zbog zadovoljenja potreba i interesa ljudskog društva čovek ne može postavljati kao vlasnik, već samo kao pažljivi korisnik. Čovekova neosporna superiornost koja između ostalog podrazumeva i sposobnost za moralno rasuđivanje mora da rezultira samo povećanom odgovornošću za očuvanje prirode.

Ponašanje ekološki svesnog čoveka karakteriše: briga o racionalnoj upotrebi energije, pažljivo odlaganje otpada, preferiranje onih roba i usluga koje najmanje doprinose zagađenju, učešće u aktivnostima zaštite i brige o prirodi.

Građanin

Pojam građanina podrazumeva aktivnog pojedinca, pripadnika društva koji se brine za zajednicu u kojoj živi, koji aktivno učestvuje u javnom životu. Ovakav pojedinac je osnovni akter civilnog društva. Dakle, građanina nema ako nisu zagarantovana i primenjena osnovna ljudska prava.

Pojam građanin obuhvata više različitih značenja i evoluirao po svojoj sadržini tokom cele političke istorije društva. U najopštijem smislu, građanin je čovek sa određenim pravima i dužnostima u okviru društvenopolitičke zajednice. To su politička prava i dužnosti koje građanin čine političkim subjektom. Ravnopravnost građana postoji u okviru političke zajednice, dok je društvo raslojeno na grupacije, klase i staleže među kojima postoje bitne razlike, suprotnosti i sukobi.

Ipak, ukidanje nekadašnjeg ropskog i podaničkog statusa pojedinca i njegovo smenjivanje građaninom i civilnim društvom označavalo je ogroman napredak i emancipaciju čoveka. Posebnim značenjem pojma građanina se označava pripadnik jedne države. Zatim, građanin je sinonim za pripadnike određene klase u odnosu na pripadnike druge. Takođe, označava i čoveka koji živi u gradu, odnosno urbanoj, gradskoj kulturi. Položaj čoveka kao građanina znači da čovek živi u politički organizovanoj zajednici, odnosno ukupnost sloboda, prava i dužnosti koje pojedinac uživa u okviru političke zajednice, čini konkretnu sadržinu njegovog političkog sadržaja u društvu i daje mu svojstvo građanina.

Građanin ili polites u gradu-državi kakva je postojala u antičkoj Grčkoj bio je slobodan čovek (robovi nisu imali svojstvo građanina), koji je rođen od slobodnih roditelja i koji su već bili građani određenog grada. Stranci, pa i robovi, mogli su postati građani ako im se to pravo posebno prizna. Pojedinac je mogao izgubiti svojstvo građanina polisa bilo progonstvom bilo nesposobnošću da izmiri svoje poreske obaveze prema polis. Građanin starog Rima (civis Romanus) bio je prvobitno samo slobodan pripadnik grada Rima. Građanstvo se sticalo rođenjem u zakonitom braku rimskih građana, ali je i nezakonito dete rimske građanke postajalo građanin Rima ako je njegov otac takođe bio građanin Rima. Tek za vreme Karakale (aktom nazvanim Constitutio Antoniana) 212. god.n.e., svojstvo građanina bilo je priznato svim slobodnim stanovnicima Rimskog carstva. U srednjem veku građaninom se smatra čovek koji živi u gradu i bavi se zanatom i trgovinom. Građanske revolucije u pojedinim zemljama starog kontinenta i u Americi nastaju pod različitim uslovima, ali je njihova zajednička suština bila u tome što su osigurale punu političku pobjedu građanske klase. Francuska revolucija je proglasila kraj feudalnih odnosa. Deklaracija prava čoveka i građanina od 1789. proklamovala je jednaka prava građana i njihovu neprikosnovenost. Međutim, već Ustav od 1791. uveo je posredni izborni sistem koji razlikuje dve vrste građana - aktivne i pasivne, koji nemaju biračka prava.

Danas je građanstvo shvaćeno kao puno članstvo u zajednici, koje obuhvata pravo da se participacijom sudeluje u određivanju uslova zajednice i osiguranju jednakog statusa pojedinaca i grupa, kroz međuzavisnost prava i dužnosti, ovlašćenja i ograničenja, odgovornosti kako prema državi, tako i prema drugim pripadnicima političke zajednice, članovima građanskog društva.

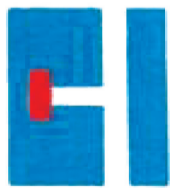
Ideologija

Prvi problem sa kojim se suočava bilo kakvo razumevanje prirode ideologije jeste činjenica da nema nikakve ustaljene ili opšteprihvaćene definicije ovog termina, već je to samo zbirka suprotstavljenih definicija, pa se zaista može prihvatiti da je ideologija „najneuhvatljiviji pojam u društvenim naukama“.

Poreklo ovog termina je, ipak, jasno. Reč *ideologija* je za vreme Francuske revolucije skovao Antoan Desti de Trasi (1754-1836), a prvi put je u javnosti upotrebljena 1796. godine. Za Trasi-ja, *ideologie* se odnosila na jednu novu „nauku o idejama“, doslovno ideologiju. Život ideologije, kao ključnog političkog termina, potiče od njene upotrebe u delima Karla Marksa. Marksova upotreba ovog termina i interesovanje koje su za nju pokazale kasnije generacije marksističkih mislilaca, u velikoj meri objašnjava istaknuto mesto koje ideologija uživa u modernoj društvenoj i političkoj misli.

Pod ideologijom se podrazumeva manje-više koherentan skup ideja, verovanja i normi koji pruža osnovu za organizovano političko delovanje, bez obzira na to kakav je cilj tog delovanja – da očuva, modifikuje ili sruši postojeći sistem vlasti. Stoga sve ideologije: a) nude prikaz postojećeg poretka, obično u obliku pogleda na svet, b) iznose model željene budućnosti, viziju dobrog društva, i c) objašnjavaju kako može i kako bi trebalo da se izvede politička promena – kako da se od a) stigne do b).

Dajući nam skup pretpostavki o tome kako društvo funkcioniše i kako bi trebalo da funkcioniše, ideologija strukturira ono što mislimo, kao i način na koji delujemo. U svetu konkurentskih istina, vrednosti i teorija, ideologije nastoje da izvesnim vrednostima daju prioritet nad drugim i da određenim teorijama ili skupovima značenja daju legitimitet. Zato ideologije imaju ključnu ulogu, bilo u održavanju preovlađujuće strukture vlasti, bilo u slabljenju ili osporavanju te strukture, skrećući pažnju na alternative.

Internacionalizam

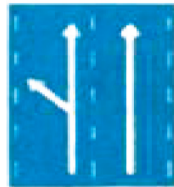
Internacionalizam je naziv za ideologije i političke doktrine koje smatraju da se međunarodni odnosi moraju temeljiti na međunarodnom sporazumevanju, odnosno na povezivanju naroda preko nacionalnih granica.

Internacionalizam je politički pokret koji se zalaže za veću ekonomsku i političku saradnju među nacijama/narodima, radi dobrobiti svih. Začetnici ovog pokreta, kao i pristalice Svetskog federalističkog pokreta, tvrde da bi nacije/narodi trebalo da saraduju zato što su njihovi zajednički dugoročni interesi važniji od njihovih pojedinačnih kratkoročnih potreba. Internacionalizam se, po prirodi, protivi ultranacionalizmu, i (nacional)šovinizmu. Internacionalizam nas uči da ljudi svih nacija imaju više toga zajedničkog od onoga što ih čini različitim i da bi zbog toga sve nacije/narodi trebalo da tretiraju jedni druge kao jednake.

Internacionalizam se najčešće koristi kao priznanje različitim kulturama u svetu i kao želja za svetskim mirom. Ljudi koji izražavaju ovaj stav veruju u to da oni nisu samo građani svojih dr-

žava već i građani sveta. Internacionalisti osećaju obavezu da pomognu bilo kome u svetu. Oni se takođe zalažu za prisustvo međunarodne organizacije, kao što su Ujedinjene nacije, i često podržavaju jači oblik tzv. „svetske vlade“. Jedan od „saradnika“ na afirmaciji sadašnje verzije internacionalizma bio je i Albert Ajnštajn, koji je verovao u svetsku vladu i nazivao nacionalizam „infantilnom bolešću“.

Internacionalizam, u strogom smislu reči, još uvek je zasnovan na postojanju suverenih nacija. Njegovi ciljevi su da podstakne multilateralizam (da vođstvo u svetu neće imati samo jedna država) i da stvori neke formalne i neformalne vidove međuzavisnosti između država, sa ograničenim nadnacionalnim ovlašćenjima koja bi bila dodeljena međunarodnim organizacijama, a koje bi narodi kontrolisali kroz međudržavne sporazume i institucije.

Izbori i izborni sistem

Izbori su postupak kojim punoletni građani (birači) poveravaju obavljajući političke vlasti predstavničkom telu, a u mnogim savremenim demokratskim državama i predsedniku koji onda predstavlja suverenu volju naroda. Izbori su zbog toga izvor i temelj legitimiteta celovitog sistema državne vlasti.

Izbori se odvijaju na nacionalnom (državnom) kao i na lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou se biraju članovi parlamenta (vrhovnog predstavničkog tela države), ili poglavar države ukoliko izbornim sistemom nije predviđeno da se nosilac izvršne vlasti bira na neki drugi način (npr. imenovanjem od strane parlamenta, rođenjem kao u monarhijama). Na lokalnom nivou se biraju članovi lokalnog predstavničkog tela npr. opštinske, pokrajinske, regionalne skupštine, te eventualno drugi predstavnici kao što su gradonačelnici i slično.

Ideja o izborima onih koji su na vlasti sazrevala je uporedo sa razvojem teorije o narodnom suverenitetu kao temeljnom elementu i izvoru posredne demokratije, odnosno predstavničke vladavine. Kada je biračko pravo u pitanju, ono se u najširem smislu deli na aktivno – koje određuje ko sme da bira, i pasivno – koje određuje ko sme biti biran. U užem smislu se pod biračkim pravom smatra aktivno biračko pravo. U većini modernih država ga danas imaju svi punoletni građani, a od toga mogu predstavljati izuzetak ličnosti koje su ga izgubile zbog osuda za krivično delo ili gubitka radne sposobnosti.

Postoji tri tipa izbornih sistema koji svaki na svoj način utiče na konačan rezultat izbora: to su većinski, proporcionalni i mešoviti izborni sistem.

Po većinskom izbornom sistemu, predstavnički mandat pripada onome ko osvoji apsolutnu ili relativnu većinu glasova birača u izbornoj jedinici. U izbornoj jedinici se može birati jedan ili više predstavnika pojedinačno ili putem liste. Dakle, polazeći od kriterijuma koju većinu glasova treba osvojiti da bi kandidatu pripao mandat, razlikujemo dva osnovna tipa većinskog sistema: većinski sistem sa prostom većinom i većinski sistem sa apsolutnom većinom.

U prvoj varijanti pobjednik u izborima je kandidat koji osvoji najviše glasova makar i imao samo jedan glas više u odnosu na protivkandidate i njemu pripada poslanički mandat. Efekat ove varijante najčešće je u tome što iza tako odabranog poslanika stoji manjina birača, dovodeći time u pitanje temeljne postavke predstavničkog sistema vlasti.

U varijanti većinskog sistema sa apsolutnom većinom kandidat mora da osvoji 50% + 1 glas kako bi dobio mandat, što znači da ukoliko nijedan kandidat ne osvoji apsolutnu većinu, potrebno je da se u toj izbornoj jedinici održi drugi krug izbora u koji najčešće idu dva prvoplasirana kandidata.

Kritika većinskog izbornog sistema se odnosi na onemogućavanje izražavanja znatnog dela biračke populacije koja nije glasala za kandidata koji je osvojio mandat.

Većinski izborni sistem se danas primenjuje u 43 zemlje sveta. Pored Velike Britanije, gde je ovaj sistem na snazi gotovo dva veka, on se primenjuje i u izboru centralnih predstavničkih tela u SAD, Kanadi, Indiji, Nigeriji, Novom Zelandu, Letoniji, Maleziji itd.

Proporcionalni izborni sistem zahteva veće izborne jedinice, u kojima se bira veći broj poslanika, a birači se po pravilu opredeljuju za partijske liste, a ne za kandidate.

Proporcionalni izborni sistem može biti ekstremni i umereni u odnosu na broj izbornih jedinica koji postoji. Ekstremni proporcionalni izborni sistem se bazira na jednoj izbornoj jedinici sa niskim cenzusom, najčešće do 5 %, jer se tako obezbeđuje maksimalna proporcija glasova i mandata. Ova varijanta proporcionalnog izbornog sistema se primenjuje samo u tri države, Izraelu, Holandiji i Paragvaju, a od 2003. godine i u Srbiji. Umereni proporcionalni izborni sistem iziskuje podelu države na izborne jedinice i viši cenzus. Veći broj izbornih jedinica, posebno manjih, i viši cenzus impliciraju rizik nesklada između broja osvojenih glasova i mandata koji se osvajaju. Ovaj sistem se u više različitih podvarijanti primenjuje u 54 države sveta.

Mešoviti izborni sistem uporednim korišćenjem nastoji da uspostavi ravnotežu između većinskog i proporcionalnog izbornog sistema. I ovde postoje modeli koji favorizuju bilo većinski bilo proporcionalni princip, ali i modeli koji ravnopravno tretiraju oba izborna sistema u izboru poslanika. U tom pogledu ilustrativan je primer Nemačke. U Nemačkoj se koristi mešovita većinskog sistema proste većine i proporcionalnog izbornog sistema za izbor članova Bundestaga. Svaki birač glasa za lokalnog predstavnika i za partijsku listu. Prva polovina članova Bundestaga, tj. 328 od 656 bira se prostom većinom u 328 lokalnih izbornih okruga. Druga polovina članova Bundestaga se bira po proporcionalnom sistemu uz korišćenje zatvorenih partijskih lista u svakoj pokrajini, a broj parlamentarnih mesta koja daje svaka pokrajina varira u zavisnosti od broja stanovnika.

U Srbiji je na snazi proporcionalni izborni sistem sa jednom izbornom jedinicom i cenzusom od 5%. Na izborima učestvuju političke partije i grupe građana sa svojim izbornim listama, a poslanički mandati se dodeljuju po redosledu na izbornoj listi. Iako se poslanici biraju na partijskim listama, oni su vlasnici svojih mandata.

Jednake šanse

Jedan od osnovnih principa socijaldemokratije jeste jednakost ljudi i prava svakoga na jednake mogućnosti i život dostojan čoveka, odnosno izgradnja humanijeg društva jednakih šansi. Za svakog čoveka su sloboda, ravnopravnost, srazmerna raspodela društvenog bogatstva, uvažavanje, solidarnost i jednakost šansi osnovne vrednosti i načela pravde. Cilj države, kao organizovanog dela društva, mora da bude opšte blagostanje. Budući da pravda ne postoji ukoliko ne pokriva sve segmente društva, ukoliko nije socijalna, društvene razlike tre-

ba da budu sve manje i mogu da se opravdaju i prihvate samo ako su zasnovane na zajedničkoj koristi. Zbog toga, srazmerna raspodela društvenog bogatstva koju država može da sprovede ima značaj obezbeđivanja pravednosti u društvu i podrazumeva pravo i mogućnost svih, a naročito onih koji su se mimo svoje volje zatekli na dnu društvene lestvice, da se hrane, oblače, stanuju, greju, leče i školuju. Zalaganje za socijalnu pravdu i izgradnju humanijeg društva jednakih šansi iziskuje angažovanje razumnih, poštenih i radnih ljudi. Zalaganje za socijalnu pravdu znači i zalaganje za politiku sa ljudskim likom, odnosno borbu za prava radnika, ostvarivanje socijalne sigurnosti i brigu o nezaposlenima, uvažavanje penzionera, popravljavanje statusa srednje klase, ravnopravan položaj žena i participaciju marginalnih i ranjivih grupa u procesu odlučivanja. Potrebno je ispraviti nepravdu koju čini velika razlika između „imati” i „nemati” i založiti se za redistributivnu ulogu države koja će obezbediti jednakost šansi. Na jednakost se gleda kao na osnovni predušlov za slobodu.

Postoje tri dimenzije društvene jednakosti: formalna ili pravna jednakost podrazumeva doslednu primenu istih zakonskih normi za sve, odnosno pretpostavlja pravne norme koje su jednake za sve bez obzira na individualne, socijalne i kulturne različitosti; jednakost mogućnosti ili jednakost početnih šansi počiva na ideji dovođenja svih pojedinaca u približno iste početne pozicije; jednakost ishoda uključuje neku vrstu sigurnosnog zaštitnog mehanizma, zasnovanog na odgovarajućoj naknadnoj sistemskoj redistribuciji u korist svih onih koji, uprkos jednakosti početnih šansi ipak zaostanu, tako da im je potrebna pomoć.

Levica

Levica je istorijski uvek bila suprotstavljena koncentraciji bogatstva i moći, posebno u institucionalnom obliku, u rukama onih koji su tradicionalno bili vlasnici bogatstva i moći. Stoga možemo reći da se levica uglavnom zalagala za ravnomernu preraspodelu ekonomskih dobara i duboke reforme. U najširem smislu, levica označava pobornike raz-

ličnih nivoa društvenih, političkih i ekonomskih promena sa ciljem stvaranja socijalne države ili države blagostanja, u smislu društvene brige o pojedincu. Terminom levica označavamo onaj deo *političkog spektra* koji je u vezi sa idejama socijalizma i socijaldemokratije. Sam naziv nastao je u vreme Francuske revolucije, iz savza Skupštine, kada su republikanci, suprotstavljeni monarhistima sedeli na levoj strani skupštine.

Vremenom je naziv dobio šira značenja, i počeo je da označava političko stanovište. U poslednje vreme pod levicom uglavnom podrazumevamo razne oblike socijalizma i socijaldemokratije.

Tokom istorije, širenjem industrijske revolucije, levica je počela da okuplja veliki broj radnika i radnika u fabrikama, te da se bavi problemima nižih klasa. Delimični ili potpuni socijalizam, zalaganje za državu blagostanja, odnosno socijalnu državu i sindikalizam bili su najčešći načini pomoću kojih su levicari pokušavali da ostvare interese siromašnih. Tokom 20. veka levica se ujedinila sa pokretima koji su propagirali individualna ljudska i manjinska prava, u smislu rasne i polne jednakosti i kulturne tolerancije. Levica se, takođe, oštro suprotstavljala svim oblicima nacionalizma, imperijalizma i agresivnog rata, na koje se gledalo kao sredstva za unapređenje interesa kapitalizma.

Zalaganje za državnu intervenciju, za neki oblik kontrolisane privrede, dovodi levicare u određenu vrstu sukoba sa pobornicima slobodnog tržišta i velikim korporacijama, a levica sebe najčešće opisuje kao *progresivnu, naprednu*, budući da sebe identifikuje sa društvenim napretkom.

Ljudska prava

Ljudska prava bi se najjednostavnije i najkraće mogla odrediti kao prava svakog pojedinca koja su stečena samim rođenjem. Bitna obeležja ljudskih prava jesu da ona pripadaju svakom čoveku, da su zasnovana na dostojanstvu ljudske ličnosti, da su zasnovana na vrednostima i svojstvima koja se priznaju svima bez izuzetka, a da su garant

ovih prava ne samo unutrašnji pravni poreci svake pojedinačne države već i međunarodni poredak. Ipak, najveći broj ljudskih prava je, u smislu regulisanja odnosa, usmeren ka državi, gde se od nje traži da deluje ili se njeno delovanje ograničava. Najbolji primeri su prava koja se najčešće pominju kao slobode, npr. sloboda govora, mišljenja, kretanja. Država je ovim pravima ograničena i sprečena da u redovnom režimu svog funkcionisanja čini bilo šta što bi sputavalo ljude u korišćenju ovih sloboda.

Brojne istorijske povelje, deklaracije i ustavi imali su veliki uticaj u konstituisanju nečega što bi se danas moglo nazvati korpusom ljudskih prava. Među njima su najistaknutije engleska *Magna Carta Libertatum* iz 1215, francuska *Deklaracija o pravima čoveka i građanina* iz 1789. godine, američka *Deklaracija o nezavisnosti* iz 1776. godine zajedno sa prvih deset amandmana iz 1787, *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* UN-a iz 1948. U moderno doba bezmalo svaki novi ustav koji se piše obično sadrži poglavlje o osnovnim ljudskim pravima, a neke države ovom pitanju poklanjaju posebnu pažnju usvajanjem posebnih povelja ili zakona. Međutim, kako je istorija do sada i pokazala, na ove dokumente ne treba gledati kao na nepromenljiv popis ljudskih prava, jer se ona vremenom mogu menjati i dodavati nova. Istorijski gledano, zakonodavstva dugo nisu poznavala pojam ljudskih prava. Prvi akti u kojima se ona eksplicitno spominju su iz 18. veka. Velika povelja o slobodama iz 1215. godine uglavnom se ne odnosi na ono što danas suštinski smatramo ljudskim pravima, ali je bitna jer je na određeni način prva tretirala ovo polje. Ona je predstavljala kompromis kojim je engleski kralj Džon, plemićima koji su vršili pritisak u cilju izvesnog ograničavanja kraljeve vlasti, priznao određene privilegije, a kojom su i građani, doduše na jedan sporedan način, ostvarili izvesna prava. Kao početak ozbiljnog tretiranja ljudskih prava uzima se američka i francuska revolucija. U *Proglasu nezavisnosti* 13 država Amerike iz 1776. godine piše „Smatramo očiglednim istinama da su ljudi stvoreni jednaki i da ih je njihov Tvorac obdario neotudivim pravima, među koja spadaju život, sloboda i traženje sreće.“ Usvajanjem amandmana na ustav Sjedinjenih Američkih Država 1787. godine, ljudska prava se pojavljuju u sklopu ustava.

Drugi veliki istorijski pomak desio se posle nezapamćenih ljudskih katastrofa za vreme Drugog svetskog rata, kada je sekretarijat Ujedinjenih nacija pozvao Džona Petersa Hamfrija da radi na stvaranju Univerzalne deklaracije. Eleonora Ruzvelt, koja je takođe učestvovala u izradi ove deklaracije, tada je istakla da bi ovaj dokument mogao da bude *Magna carta* celokupnog čovečanstva. Deklaracija je u Generalnoj skupštini UN-a usvojena 10. decembra 1948. godine. Ova de-

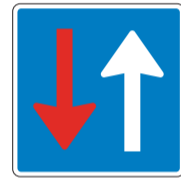
klaracija kasnije je bila osnova za dva pravno obavezujuća sporazuma Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, a prvobitno je bila prosta objava ciljeva kojih bi vlade trebalo da se pridržavaju. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, koji je na snazi od 1966. godine, *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima zajedno sa Univerzalnom deklaracijom* danas predstavljaju *Međunarodnu povelju prava*.

Ljudska prava i slobode se mogu klasifikovati na različite načine. Najosnovnija podela je na *građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna* ljudska prava. Građanska i politička prava se prvenstveno tiču odnosa pojedinca i države. Tipična građanska prava su pravo na život, na privatnost i prava koja su vezana za krivični postupak. Pod politička prava spadaju pravo participacije, prava čoveka da učestvuje u upravljanju državom i zajednicom. Ova prava su prvenstveno zasnovana na načelu slobode. Ekonomska, socijalna i kulturna prava predstavljaju uspostavljanje kompleksa ljudskih prava i javljaju se kasnije od građanskih i političkih prava. Ona su usmerena ka ravnopravnom društvenom položaju ljudi, kako bi oni zaista mogli da uživaju prethodno nastala građanska i politička prava.

Ljudska prava su se prvenstveno smatrala pravima pojedinca. Čovek ne može da se koristi svojim individualnim pravima, a da bude pripadnik ugrožene grupe, te se iz tog razloga kao nosilac prava može pojaviti i grupa ljudi. Takva prava nazivamo kolektivnim. Tipičan primer ove vrste prava, čiji je nosilac u ovom slučaju narod, jeste pravo na samoopredeljenje. Prava nacionalnih, verskih manjina takođe spadaju u ovu grupu. Između individualnih i kolektivnih prava nalaze se prava pojedinca da u zajednici sa drugima uživa neko pravo. U *Paktu o građanskim i političkim pravima* pravo na ispoljavanje verskih ubeđenja može se uživati pojedinačno, ali i u zajednici s drugima.

Ljudska prava koja se nikako ne mogu ukinuti nazivaju se neprikosnovenim ili osnovnim ljudskim pravima. U najvažnijim međunarodnim ugovorima spisak je istovetan. Ni pod kojim uslovima se ne može ukinuti pravo na život, zabrana ropstva i držanja ljudi u ropskom položaju, priznanje prava na ličnost, slobodu savesti i veroispovesti. Neka se prava privremeno mogu opozvati. Takve mere su dopuštene u doba rata ili druge javne opasnosti koja pretila opstanku naroda, ali tako da to bude učinjeno u najnužnijoj meri koju iziskuje nužnost situacije, a u skladu s drugim obavezama države po međunarodnom pravu.

Država, s obzirom da ima monopol nad prinudom, jeste ta koja je dužna da osigura ljudska prava. Međutim, njena uloga se ne iscrpljuje samo donošenjem propisa, jer državni organi gotovo svakodnevno moraju da preduzimaju niz mera kojima se ostvaruje uživanje ljudskih prava. U stvarnosti ne postoji zemlja u kojoj se ljudska prava nikada nisu prekršila, ali je od velikog značaja da se te povrede mogu ispraviti kao i da se kršenja dešavaju što ređe i da nisu sistematska.

Mladi i njihova prava

Mladi kao društveni entitet javljaju se sa specifičnom socijalnom dimenzijom i prepoznatljivošću tek u vreme modernizacije, tj. uporedo sa industrijskom revolucijom i dubokim strukturnim promenama u tadašnjim društvima. Iako prepoznavanje mladosti zavisi od istorijskog i sociokulturnog konteksta, mogu se generalno izdvojiti oso-

bine mladih kao posebne grupe: trajanje mladosti od 15 do 30 godina (uz postojanje i drugačijih rešenja); dugotrajnim obrazovanjem briga o mladima izlazi iz domena porodice, čime se odlaže ulazak mladih u svet rada; afirmacija slobodnog vremena kao prostora u kojem mladi uživaju najviše autonomije; izgrađivanje novih sistema vrednosti koji se često suprotstavljaju ili distanciraju od vladajućih vrednosti u društvu; liberalniji pristup vaspitanja koji je kombinovan sa većom društvenom intervencijom u procesu socijalizacije i korišćenja slobodnog vremena.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je usvajanjem Rezolucije 54/120 1999. godine, proglasila 12. avgust Međunarodnim danom mladih, a u svetu se obeležava od 2000. godine. Ovaj dan je zamišljen kao dan kada je pažnja usmerena na probleme mladih, njihova prava, status i promene koje mladi čine u životu svoje zajednice. Širom sveta omladinske organizacije i aktivisti obeležavaju ga kulturnim manifestacijama, sportskim takmičenjima, koncertima, radionicama i predavanjima.

Mladi predstavljaju sadašnjost i budućnost za društvo. Bez odgovornih, obrazovanih i angažovanih mladih ljudi neće biti održive budućnosti u kojoj su na prvom mestu ljudi, povećanja standarda i dostojanstvenog života.

Nacionalne manjine

Nacionalne manjine su deo pripadnika određene nacije ili naroda koji ne živi u svojoj nacionalnoj (matičnoj) državi, već u nekoj drugoj, zajedno sa drugim nacijama. Položaj nacionalnih manjina određen je međunarodnim pravom, ali uvek uz veliki uticaj društvenih prilika i političkih karakteristika države u kojoj nacionalne manjine žive. Dana-

nas je uobičajeno da se položaj i prava nacionalnih manjina regulišu na najvišem nivou ustavnim odredbama, uz preciziranje zakonima.

U pogledu koncepta postojanja nacionalnih manjina, razlikuju se građanske i nacionalne države. U građanskim državama ne vrši se podela na etničke zajednice u okviru države, već se svi građani formalno smatraju jednom nacijom i kao takvima im se garantuju prava. Često se smatra da je rešenje političkog, pravnog, kulturnog i društvenog položaja manjina u nekom društvu merilo demokratizacije i modernizacije tog društva.

Ideja nacije s političkim značenjem u svojoj osnovi javlja se u Evropi krajem 18. veka. Prekretnicom se smatra Francuska buržoaska revolucija 1789. godine. Nacionalna manjina je pravno-politički termin, koji nije opšteprihvaćen, mada je u sve široj upotrebi u međunarodnom pravu. U pojedinim zakonodavstvima govori se o jezičkim, etničkim, kulturnim, verskim manjinama. Nacionalne manjine u jednom društvu su etničke grupe koje se razlikuju od dominantne etničke grupe po nacionalnosti, jeziku, religiji i kulturi.

U SFRJ je izraz nacionalna manjina smatran politički nekorektnim i omalovažavajućim, te se umesto toga koristio izraz *narodnost*. Tako su umesto para pojmova nacija/nacionalna manjina upotrebljavani narod/narodnost.

Poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i zaštita nacionalnih manjina predstavljaju najvažnije faktore stabilnosti, bezbednosti, demokratskog i sociokulturnog razvoja svake države. Neke države zastupaju princip jedinstvene nacije i ne priznaju građanima nikakvo drugo etničko poreklo, osim pripadanja jedinstvenoj naciji, insistirajući na načelu pravne jednakosti svih

državljana i demokratskih principa odlučivanja (Francuska). Neke države ne poznaju kategoriju nacionalnih manjina niti matičnih država, već samo građane koji govore različitim jezicima, pri čemu se nediskriminacija osigurava tako što im se omogućava korišćenje njihovog jezika (Belgija, Švajcarska, Finska i dr.). Zemlje u kojima su etnički konflikti izraženi, priznaju postojanje različitih nacionalnosti, a etničke probleme rešavaju u okviru bilateralnih sporazuma, decentralizacijom ili putem različitih oblika autonomije (Španija, Velika Britanija, Italija i dr.).

Međunarodni dokumenti koji obuhvataju pitanje nacionalnih manjina su: *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda* doneta 1950. godine, *Evropska povelja o manjinskim i regionalnim jezicima* kao institucionalna zaštita nacionalnih manjina usvojena 1992. godine, *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina* - 1995. godine.

Republika Srbija je etnički heterogena zemlja. Zvanično dvadeset etničkih grupa ima status nacionalnih manjina. Ustav Republike Srbije iz 2006. godine reguliše jednakost građana, slobodu izražavanja nacionalnog identiteta, zabranu diskriminacije, zabranu izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje, pravo na različitost, pravo na očuvanje posebnosti, kolektivna prava nacionalnih manjina (informisanje, kultura, obrazovanje, službena upotreba jezika), pravo na samoupravu, razvijanje duha tolerancije, mere afirmativne akcije, stečena prava, ravnopravnost u vođenju javnih poslova, nadležnosti autonomnih pokrajina u vezi sa ostvarivanjem prava nacionalnih manjina, zabranu nasilne asimilacije, pravo na udruživanje, pravo na saradnju sa sunarodnicima iz drugih država i neposrednu primenu zajamčenih prava. Ustavom su, dakle, svi građani jednaki pred zakonom, bez obzira na njihovu rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje. Takođe, prema jednom od članova Ustava svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti kažnjava se po zakonu. Sem toga, predviđeno je da se kroz mere u obrazovanju, kulturi i javnom informisanju podstiču razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika, a i da se u Srbiji podstiče duh tolerancije i međuetničkog dijaloga, kao i razumevanja i saradnje među svim ljudima. Pored Ustava, *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* donet 2002. godine osnovni je zakon koji uređuje status nacionalnih manjina.

Obrazovanje

Obrazovanje ima značajnu funkciju u svakom društvu. Obrazovanje je snažan instrument i oblik socijalizacije preko kojeg pojedinci prihvataju vrednosti i društvene norme jednog sistema. Države preuzimaju brigu o finansiranju obrazovanja, jer se na taj način izgrađuje osećanje pripadnosti zajednici. Kroz obrazovni sistem se razvija i osećaj za vlastitu kulturu i poštovanje vladajućih principa. Putem sistema obrazovanja menja se struktura društva, porodice i profesija. Škola je most između porodice i društva kao celine. Škola priprema dete za njegovu društvenu ulogu. Obrazovanje danas znači jednakost šansi koje otvara mogućnost menjanja položaja koje pojedinci stiču rođenjem ili nasleđstvom. To je osnova emancipacije čoveka i instrument za ostvarenje identiteta pojedinca.

Ranije je obrazovanje bilo dostupno samo malom broju ljudi. Većina se bavila domaćim poslovima, radovima u polju ili zanatskim radovima. Obrazovanje nije bilo korisno, a i bilo je omogućeno malom broju ljudi, jer su se tekstovi umnožavali ručno, što je bio dugotrajan i mukotrpan proces. Nov period u razvoju obrazovanja počinje 1454. godine pronalaskom štamparske mašine, što je dovelo do lakšeg umnožavanja tekstova kao i do povećanja pismenosti. Do prvih decenija 19. veka decu imućnih roditelja podučavali su privatni učitelji, dok većina stanovništva nije imala nikakvo obrazovanje. Procesi industrijalizacije i širenja gradova doveli su do potrebe za specijalnim obrazovanjem. Više se potrebno znanje nije moglo prenositi sa generacije na generaciju, jer je opseg poslova sa domaćih, proširen na mnoge druge. Na taj način nastaje moderno obrazovanje, što podrazumeva nastavu u posebno izgrađenim zgradama. U Velikoj Britaniji obavezno školovanje uvedeno je 1870. godine, jer je to država koja je oklevala da prihvati jedan integrisani sistem na nacionalnom nivou, pošto postoji razvijen sistem privatnih škola u kojima se nastava plaća, kao i školstvo pod okriljem verskih zajednica. U SAD je 1642. uvedena odredba po kojoj se roditeljima i starateljima preti oštrim kaznama ako zanemare obrazovanje svoje dece. Trebalo je ipak preko 200 godina da se obrazovanje uvede kao sveobuhvatan sistem za brojno pluralno stanovništvo SAD. Upravo kroz obrazovanje je raznorodnost doseljenika jezički unificirana i kulturno anglicizirana.

Sve teorije o obrazovanju slažu se oko njegove izuzetne važnosti. Škola je društvo u malom i upravo tu se uče najvažnija pravila. Školovanjem se prenosi kulturna tradicija i mladi se socijalizuju, čime se obezbeđuje funkcionisanje društvenog sistema kao celine.

Održivi razvoj

Održivi razvoj predstavlja usklađen odnos prirodne sredine i ekonomije u kome se iznalaze načini da se maksimizira mogućnost privrednog rasta do one granice koja ne ugrožava samoregeneraciju prirode. Jedna od najboljih definicija ovog pojma data je u publikaciji „*Naša zajednička budućnost*“, koja zapravo predstavlja izveštaj Svetske komisije za životnu sredinu i razvoj, koju je formirala Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1983. godine zbog zabrinutosti usled ubrzanog narušavanja stanja životne sredine širom sveta: „Održivi razvoj je onaj razvoj koji omogućava zadovoljavanje potreba sadašnjih generacija, bez ugrožavanja mogućnosti budućih, da zadovolje svoje potrebe.“

U ekonomskom smislu koncept održivog razvoja je direktno suprotstavljen tradicionalnom rigidnom konceptu po kome zaštita životne sredine predstavlja kočnicu i ograničava ekonomski razvoj, pa samim tim predstavlja i smetnju rastu životnog standarda i otvaranju novih radnih mesta. Ovakva ekonomska računica ne uzima u obzir nepovoljne efekte koje neka privredna delatnost stvara, a trpi ih treća strana i najčešće plaća društvo kao celina. Za inflaciju se u ekonomiji kaže da predstavlja neku vrstu nevidljivog poreza, zbog činjenice da smanjuje količinu robe i usluga koju možete kupiti na početku i na kraju posmatranog inflatornog razdoblja. U ekološkoj sferi stvar je slična, ali još oštrija, jer se ne radi samo o nevidljivom oporezivanju nego o dvostrukom oporezivanju koje društvo ne plaća samo u novčanju vrednosti nego nažalost i u zdravlju ljudi. Ignorisanje ekoloških problema ne može da ostane bez efekta. Taj efekat se samo prelijeva, a u tom prelijevanju raste. Kada se u privrednim aktivnostima zanemaruje zaštita životne sredine, negativni efekti takvog stanja utiču na ljude, pa se npr. preko povećanih troškova zdravstvenog osiguranja, odnosno lančano, preko nužno povećanih poreza i doprinosa, privreda i stanovni-

štvo opterećuje i tera da ipak snosi troškove, ali ne zaštite, već posledica izostajanja zaštite. Ovakvi troškovi nisu jedini, oboleli ne samo što proizvode troškove lečenja već u određenoj meri postaju nesposobni ili delimično sposobni za rad i zajedno sa celom svojom porodicom postaju korisnici socijalne zaštite države. Od produktivnih građana postaju izdržavani, što znači uvećanje socijalnih davanja. Dakle, trošak neekološke proizvodnje koje snosi društvo, veći je od troška koji snosi neposredni proizvođač. Koncept održivog razvoja predviđa obaveznost uključivanja ovih troškova u cenu proizvodnje i sprečavanje nastajanja spirale troškova. Država ovo postiže odgovarajućom fiskalnom politikom, subvencijama, itd. kojima se privredni subjekti motivišu da kapital u startu ulože u zaštitu okoline, štednju energije, racionalniju upotrebu resursa, razvoj čistih tehnologija. Zbog ovoga dolazi zapravo do povećanja ekonomskih aktivnosti, a ne njihovog kočenja, te se otvaraju i nova radna mesta i postiže privredni rast.

Pitanja razvoja i zaštite životne sredine prvi put su formalno povezana na tzv. *Zemaljskom samitu* 1992. godine u Rio de Žaneiru. Ovaj samit koji su organizovale Ujedinjene nacije pod zvaničnim nazivom *Konferencija Ujedinjenih nacija o zaštiti životne sredine i razvoju* (UNCED), predstavlja najveće svetsko okupljanje jer mu je prisustvovalo preko 10.000 učesnika iz skoro svih zemalja članica UN-a, od kojih je gotovo svaka poslala i svoje najviše državne predstavnike. Samit je kao rezultat proizveo nekoliko bitnih dokumenata kao što su: *Konvencija o promeni klime*, tzv. *Rio deklaracija* (Deklaracija o životnoj sredini i razvoju), *Konvencija o biodiverzitetu* i možda najznačajniji dokument za pitanje održivog razvoja - *Akcioni plan održivog razvoja za 21. vek*, poznatiji kao Agenda 21. Ovom prilikom osnovana je i Komisija za održivi razvoj kao organ Ujedinjenih nacija, sa zaduženjem praćenja aktivnosti iniciranih na Svetskom samitu u Riju.

Agenda 21. predstavlja deklaraciju o namerama i obavezivanje na održivi razvoj u 21. veku. Ovaj obimni dokument koji sadrži više od 40 poglavlja i 500 stranica pokriva bezmalo sve ključne teme, od zaštite atmosfere, šuma i voda, preko zdravstva i poljoprivrede, do razvoja biotehnologije. Velika važnost pridaje se delovanju na lokalnom nivou, o čemu govori tzv. mala agenda, odnosno *Lokalna Agenda 21*.

Parlamentarizam

Često se koristi kao sinonim za parlamentarnu, odnosno predstavničku demokratiju, parlamentarni sistem, odnosno režim ili sistem parlamentarne vlade.

Sistem predstavničke vladavine je oblik predstavničke demokratije u kome je parlament centralna institucija. Zbog toga se ovaj sistem naziva i parlamentarna demokratija. Predstavnička ili parlamentarna demokratija razlikuje se od neposredne demokratije po tome što građani upravljanje zajednicom poveravaju svojim izabranim predstavnicima, dakle ne obavljaju ga sami.

Parlamentarizam u modernom smislu javlja se krajem 18. veka s nastankom moderne države. Kolevka parlamentarizma je Velika Britanija, odnosno Engleska. Prvi začeci parlamentarizma sreću se u vreme Viljema Osvajača, u vidu skupštine koja ga je 1066. godine izabrala za engleskog kralja.

Velika povelja o slobodama (*Magna carta libertatum*) iz 1215. godine svedoči o određenim vidovima okupljanja velmoža s ciljem ograničavanja kraljevske vlasti, što se javlja od 12. i 13. veka.

Osamnaesti i 19. vek prošli su u znaku borbe za proširenje biračkog prava i veći uticaj parlamenta. Tek u prvoj polovini 20. veka dolazi do pobeđe parlamenta, a biračko pravo stiče odrasla populacija u zapadnim demokratijama.

Preuzimanjem zakonodavnih ovlašćenja od vladara, odvajanjem zakonodavne od izvršne vlasti, proširivanjem socijalne osnove iz koje se konstituiše parlament i garantovanjem ovih principa prvim pisanim ustavima, stvorene su pretpostavke uspostavljanja modernog parlamentarizma.

Parlamentarizam u *širem smislu* označava politički sistem u čijem je središtu parlament kao skup predstavnika društva ili pojedinih društvenih slojeva gde se vode rasprave o političkim pitanjima i gde se odlučuje. Parlamentarizam u *užem smislu* se izjednačava sa parlamentarnim sistemom ili sistemom parlamentarne vlade. Sistem parlamentarne vlade označava sistem vladavine u kome postoji međuzavisnost ili saradnja zakonodavne i izvršne vlasti i u kome je vlast smeštena u kabinetu vlade, koja je najčešće sastavljena od članova predstavničkog tela.

Parlamentarnu vladu odlikuje odgovornost vlade pred parlamentom. Parlament bira vladu. Vlada mora uživati poverenje parlamentarne većine i za svoj rad vlada odgovara parlamentu. Parlament poseduje instrumente pomoću kojih kontroliše rad vlade, a neki od njih su: poslanička pitanja, interpelacija, glasanje o poverenju vladi, budžetsko pravo parlamenta i parlamentarne istrage.

S druge strane, i vlada utiče na rad parlamenta, pre svega kao predlagач zakona, ali i svojim pravom da od parlamenta zatraži glasanje o poverenju, da podnese ostavku i pravom da zatraži raspuštanje parlamenta.

Obeležja parlamentarizma su: aktivan i uticajan parlament, princip saradnje zakonodavne i izvršne vlasti, izvršna vlast je podeljena između šefa države (koji može biti monarh ili predsednik) i vlade, šef države (bar formalno) imenuje predsednika vlade, odgovornost vlade parlamentu, institucija *premapotpisa* (zajedničkog potpisa), što znači da šef države ne može donositi pravosnažne akte bez saglasnosti premijera, odgovarajućeg ministra ili vlade kao kolektivnog tela.

Na osnovu toga da li je šef države monarh ili predsednik, moguće je razlikovati parlamentarnu monarhiju ili parlamentarnu republiku.

Za uspostavljanje i funkcionisanje parlamentarizma potrebne su odgovarajuće pretpostavke: određeni stepen društvenog razvoja, kvaliteta života i homogenosti društva, civilno društvo, određeni status, odnosno uloga politike, određen stepen konsenzusa unutar parlamentarne elite i zreo, slobodan i aktivan građanin.

Participacija

U najširem smislu, participacija podrazumeva različite oblike dobrovoljnog učestvovanja u aktivnostima na svim poljima društvenog života. Tako se može govoriti o participaciji u politici, ekonomiji, kulturi, religiji, pa i u porodici. Čak i ako se razmatranje svede samo na političko polje, tu, takođe, ostaje širok spektar poimanja ovog termina, zavisno od konteksta datog političkog sistema ili naučnog pogleda. Politikolozi i drugi društveni te-

oretičari razlikuju se u svojim definicijama i viđenjima participacije, ali zbirno gledajući, ona bi mogla podrazumevati širok spektar činjenja - od prostog razgovora o politici sa susedima ili jednostavnog glasanja na izborima, do kandidovanja na istim; ili s druge strane, nečinjenja kao što su razne vrste građanske neposlušnosti. Ovde je bitno napraviti razliku između oblika ponašanja koji predstavljaju suprotnost participaciji, kao što su apatija, nezainteresovanost, neinformisanost o društvenim zbivanjima i već pomenutih oblika nečinjenja, odnosno protestnog ponašanja iza koga stoji jasan građanski stav i politička poruka.

Oblici političke participacije između ostalih bi bili: glasanje, učestvovanje u propagandnim aktivnostima, učestvovanje u radu političkih partija, učestvovanje u radu raznih vrsta grupa za pritisak, učestvovanje u javnim raspravama, zakonski predlozi, kandidovanje na izborima, držanje konferencije za štampu, angažovanje na rešavanju lokalnih problema, organizovanje demonstracija, učestvovanje u stvaranju i radu sindikata, organizovanje štrajkova i drugih oblika radničkih protesta, učestvovanje u finansiranju stranaka, građanskih pokreta i nevladinih organizacija, itd.

Navedeni oblici participacije razlikuju se po nekoliko osnova. Svaki od njih razlikuje se po količini vremena, sredstava i rizika koje zahteva, ali i po potencijalu ostvarivanja efekta na procese odlučivanja. Za prosto glasanje na izborima potrebno je vrlo malo vremena, praktično je besplatno i nosi neznatan rizik, ali zato je i uticaj ostvaren ovim oblikom participacije srazmerno mali. Nasuprot tome, osnivanje građanskog pokreta zahteva puno vremena, neophodna su značajna materijalna sredstva, a može biti vrlo rizično zavisno od političkog sistema u čijim okvirima niče, ali, srazmerno velikom „ulogu“ ima i veliki potencijal. Osnivanje ovakvog pokreta može čak i da promeni politički sistem u kome je nastao, kao što je to npr. bio slučaj sa pokretom „Solidarnost“ u Poljskoj.

Pojam participacije upravo je u središtu razlikovanja, ili bolje rečeno, suprotstavljanja dva velika koncepta demokratije – pluralističkog i participativnog. Dok pluralisti tvrde da za većinu građana politička participacija nije visoko na listi prioriteta, čak i da ta većina ne raspolaže odgovarajućim kapacitetima za svrsishodno racionalno učešće u političkim procesima, te da je za stabilnosti demokratskog poretka zapravo dobro što se participacija većine svodi samo na izbor između političkih elita koje se nadmeću za naklonost te većine, teoretičari participativne demokratije u sveobuhvatnom i efektivnom učešću građana vide suštinu demokratije. Oni razvijaju svoj koncept koji ipak ne negira značaj ustanova predstavničke demokratije kao što su parlament, vlada i izbori, prihvatajući opravdanost njihovog postojanja zbog objektivne nemogućnosti donošenja velikog broja odluka direktnim odlučivanjem, već paralelno insistiraju na krucijalnom značaju ustanova direktne demokratije, referendumu, pravu na zakonodavnu inicijativu, pravu na učestvovanje u savetodavnim telima koja pripremaju odluke, itd.

Za stanovište socijaldemokratije posebno je važan fokus ove teorije. Građanima na putu pune participacije stoji nedostatak vremena i nedovoljna motivisanost usled nesagledivosti konkretnih efekata njihovog truda. Zbog toga se neki autori ispravno fokusiraju na dve sfere – poslovnu i lokalnu, oblasti u kojima će ljudi u velikoj meri biti zainteresovani da uzmu učešće, jer ih se pitanja neposredno tiču, a mogućnost sagledavanja krajnjeg efekta je velika. Fokusiranjem participacije na radno mesto eliminiše se i prepreka nedostatka vremena, dok je lokalni nivo upravo onaj u kome je realno i objektivno izvodivo skoro direktno odlučivanje građana.

Iskustva savremenih demokratskih sistema govore da je politička participacija u velikoj meri uslov konstituisanja demokratske vlasti, najpouzdaniji sistem njenog kontrolisanja, najtačniji mehanizam njenog korigovanja i kontinuiran proces dodatnog demokratizovanja i ograničavanja vlasti.

Partija evropskih socijalista (PES)

Partija evropskih socijalista (PES) je evropska politička partija u Evropskom parlamentu koju zajednički čine socijaldemokratske i socijalističke partije iz država članica Evropske unije. Stranke PES-a su članice Socijalističke internacionale, poštujući njena načela na osnovu kojih biraču svoje politike. PES čine trideset i dve stranke iz dvadeset sedam država članica EU i Norveške.

PES je jedna od dve najveće grupacije u Evropskom parlamentu (EP), koji je jedina neposredno birana parlamentarna institucija Evropske unije. Druga najveća grupacija jeste Evropska narodnjačka partija - Evropske demokrate. Ove dve grupacije dominirale su Parlamentom tokom najvećeg dela njegovog postojanja, držeći zajedno neprekidno između 50 i 70 odsto mesta u Parlamentu. Nijedna grupa nikada nije sama imala većinu u Parlamentu.

Političke partije

Političke partije su dobrovoljne organizacije političkih istomišljenika sa ciljem da samostalno ili u koaliciji upravljaju na lokalnom, regionalnom ili državnom nivou.

Osnovni konstitutivni elementi svake političke partije jesu organizacija, ideologija kojom se partija vodi, program kojim se ideologija operacionalizuje i konkretizuje u određenom vremenu i prostoru, a tu je i treći element, tj. nastojanje da se osvoji vlast, i to je ono što određuje političke partije i što ih razlikuje od društvenih pokreta i interesnih grupa.

U demokratskim društvima političke partije moraju imati masovnost, tj. biračko telo, da bi se legitimisale kao organizacije koje su podobne da dobro upravljaju ljudskim i materijalnim resursima jednog društva. Dobro upravljanje u današnjim uslovima podrazumeva sagledavanje i harmonizovanje različitih interesa pojedinih društvenih grupa i slojeva u cilju nalaženja optimalnih rešenja za ukupno funkcionisanje države i društva u svim segmentima.

U odnosu prema vlasti partije mogu biti vladajuće ili opozicione. Vlast se može vršiti samostalno ili u okviru koalicije. Koalicije mogu biti predizborne, čiji je cilj povećanje izgleda na uspeh u izborima, i postizborne, čiji je cilj obezbeđivanje parlamentarne većine i formiranje vlade.

Organizaciona struktura partije se najčešće formira na teritorijalnom principu okupljanjem

ljudi u odbore na mesnom, opštinskom, gradskom, regionalnom, pokrajinskom i nacionalnom nivou. Sa stanovišta angažovanja, u partiji se može razlikovati rukovodeće jezgro, profesionalni aparat, članovi, aktivisti, kao i simpatizeri koji glasaju za partiju.

Partija dolazi u situaciju da utiče na javnu politiku pobedom na izborima, tj. postavljanjem svojih izabranih članova na javne funkcije. U slobodnim i demokratskim društvima partije povezuju državne institucije sa delovima građanskog društva i smatraju se obaveznim delom demokratskog sistema. Partije su takođe institucionalizovani medijatori između civilnog društva i onih koji upravljaju, one izražavaju zahteve koji dolaze iz sfere civilnog društva i obezbeđuju podršku za realizovanje donetih odluka, dok je društveno najuočljivija aktivnost partije predlaganje i prezentacija svojih kandidata u izbornoj kampanji. Kroz druženje sa biračima i građanima, članovi partije njih edukuju o načinu funkcionisanja političkog i biračkog sistema, čime partije učestvuju u stvaranju opštih političkih vrednosti. Aktiviranjem i mobilizacijom građana kroz razne akcije, članovi partije stimulišu građane da participiraju u političkim odlukama, dok istovremeno transformišu stavove građana u realne političke opcije. Članovi stranke kanališu javno mnjenje građana ka državnim institucijama, a članove regrutuju i obučavaju kao kandidate za javne funkcije.

Članovi stranaka moraju biti svesni kako regionalnih, tako i globalnih trendova i interesa zbog raznih izazova kao što su svetska ekonomska kriza, klimatske promene, potencijalni nedostatak energije, humanitarne krize, itd. Političke odluke imaju konkretne posledice na regionalnim i globalnim nivoima. Stranke sve više imaju kontakte na globalnom nivou, kao i veze sa partijskim internacionalama i sa sestrinskim partijama u drugim zemljama, sa kojima zajedno mogu da oblikuju politiku ili da formulišu izborne kampanje na nacionalnom nivou. Istovremeno, nove i transnacionalne partije se stvaraju unutar međuvladinih i nadnacionalnih organizacija kao što je Evropska unija.

Porodica

Porodica je osnovna društvena ćelija i jedna od najstarijih i najtrajnijih društvenih grupa. Ona je istovremeno i biološka i edukativna grupa u procesu socijalizacije i to je njena osnovna društvena funkcija. Biološka funkcija porodice ogleda se u zadovoljavanju polnog nagona individue, zadovoljavanju emotivnih potreba, reprodukciji, tj. produžavanju ljudske vrste, a edukativna u odgoju nove generacije. U društvenim odnosima u kojim društvo preuzima brigu edukacije počevši od predškolskog uzrasta i dalje, ova funkcija porodice se smanjuje.

Teorijske koncepcije najčešće polaze od funkcija koje porodica ima, kako za čovečanstvo tako i za društvo. Zato je sve teorije definišu kao univerzalnu društvenu zajednicu. Kao takva, ona je čvrsta, stabilna i homogena društvena grupa u kojoj vladaju odnosi zasnovani na ljubavi, poštovanju i ravnopravnosti njenih članova, u kojoj se ostvaruju neke od bitnih funkcija koje porodica ima u životu jedinke ili, pak, društva u celini. Kao ljudska zajednica, ona je u stalnom dinamizmu i evoluciji. Dakle, nije statična u vremenu i prostoru, već je izraz čovekovih sposobnosti i odnosa koje ljudska civilizacija stvara. Većina njenih nekadašnjih funkcija preneti je na društvo. Preuzimanjem mnogobrojnih funkcija koje su ranije bile u okviru porodice, stvoren je prostor za integraciju porodice u širu zajednicu, odnosno u društvo. Istina, time je porodica dovedena u zavisnost od društva i odnosa u njemu, ali je to uzajamni proces društvenog razvoja i uticaja koji je nerazdvojan i koji ima veliko značenje, kako u razvojnog tako i u ljudskom iskustvu.

Pravna država i vladavina prava

Usnovi moderne pravne države leži stanovište da niko ne može suditi u stvari koja se tiče njega samog. Istorijski gledano, nezavisnost sudija bio je jedan od prvih zahteva kojim su se bavili potlačeni u nastojanju da osiguraju vlastite slobode nasuprot pokušaja kneževa da naprave sud zavisan od njih samih. U ovoj raspravi pronađene su osnove današnje pravne države.

Najstariji dokumenti engleskog Ustavnog suda ne govore slučajno o stalno obnavljanoj potvrdi prava na slobodu svih slojeva. Nezavisna delatnost sudije mora biti zagarantovana nasuprot apsolutističkoj vladavini kralja. Ovom cilju služila je i *Magna Carta* iz 1215, a onda pre svega *Habeas Corpus Act* iz 1679, dokument koji je propisivao obaveznu izvođenja uhapšenog pred sud u okviru određenog roka.

Demokratija koja podrazumeva učešće građana u političkom odlučivanju mora imati svoje pravno-državno uređenje. Demokratija i pravna država čine neodvojivu celinu. Ideja pravne države (*Rechtsstaat*) nastala je u Nemačkoj početkom devetnaestog veka. Pod pravnom državom treba razumeti sve one principe i postupke koji osiguravaju slobodu pojedinca i njegovo učešće u političkom životu. Pravna država predstavlja suprotnost policijskoj državi, odnosno državi u kojoj vlada diktatura. U takvim sistemima pojedinac živi stalno kontrolisan „odozgo“ i pod pretnjom od upada u njegov život od strane dobro kontrolisanog aparata državne bezbednosti.

U demokratskoj pravnoj državi pravom i zakonima vezani su i oni koji imaju državnu vlast. Pred zakonima i pravom su svi jednaki. Svako može da ostvari svoje pravo, čak i nasuprot vladajućih političara, iako političke instance žele da mu ovo ospore. Prvenstveni smisao pravne države jeste da su ova prava osigurana i da to tako i ostane. Zbog toga pravna država ograničava delatnost države u korist slobode građana. Državni organi mogu delovati samo onda ako im je data nadležnost takvog postupka. Oni se ne mogu staviti van zakona. Ustav ili zakoni moraju biti primenljivi na sve. Samim tim je pravna država uvek ustavna i zakonska država. Vezivanje države za pravo i zakone osigurava slobodu građanina, koja se sme ograničiti samo zakonskim ovlašćenjima. Ovakvo delovanje može formalno da odobre narodni predstavnici u okviru ustavnog i formalnog zakonskog postupka. O tome vodi računa nezavisno sudstvo.

Između pravne države i vladavine prava ne postoje samo pojmovne razlike. Vladavina prava u prvi plan postavlja pitanje o tome koje su to pretpostavke za jedan dobro uređen pravni poredak, u kome će vlast biti ograničena pravom, kako bi se maksimalno suzile mogućnosti samovolje i zloupotrebe važećih pravnih propisa. Osnovni cilj vladavine prava jeste zaštita pojedinca od nosilaca državne vlasti. Nasuprot njoj, pravna država se ne pita za sadržaj zakona, već samo za

to da se odnosi u društvu regulišu pomoću njih. Dakle, za pravnu državu nije bitno kakvi su zakoni i ko ih donosi, već samo da se vlada pomoću njih.

Zastupnici vladavine prava vode računa o tome kakvi su zakoni, da li zadovoljavaju osnovna proklamovana demokratska načela, ko ih donosi i kako. Od toga zavisi da li će neka država biti demokratska ili nedemokratska.

Formalno značenje pojma pravne države, kao vladavine zakona, u kome se ne pita za njihov sadržaj i cilj, u dvadesetom veku su, do apsurdna, ispunile fašistička i realsocijalistička država. Po ovom formalnom principu i Hitlerova i Staljinova država su bile pravne, jer su u njima postojali zakoni na osnovu kojih su vladali i na osnovu kojih su čak izvršili i velike zločine. Zato je bilo potrebno da se ovaj formalni pojam pravne države prevaziđe materijalnim tumačenjem, u kojem je bitno to da li je ta država i pravedna osim što je pravna, odnosno da li ostvaruje načela pravde, slobode, ljudskih prava i demokratije. Tako je pravna država proširena pojmom vladavine prava. Iako je za vreme fašizma i staljinizma između ova dva pravna shvatanja postojao duboki rascjep, poslednjih decenija ona se međusobno sve više približuju, te se stoga danas pravna država i vladavina prava najčešće upotrebljavaju kao sinonimi. Zato se kaže da je *pravna država samo ona država koja počiva na principima vladavine prava*. Osnovni principi na kojima počiva su: demokratija, legitimitet vlasti, podela vlasti, parlamentarizam, politički pluralizam, priznavanje ljudskih sloboda i prava.

Ravnopravnost

Kao načelo formalne jednakosti ravnopravnost je objektivni pravni pojam i podrazumeva da su svi ljudi jednaki u ostvarenju svojih prava. Ravnopravnost znači da ne postoje nikakve razlike: rodne, jezičke, verske, nacionalne, koje jednoj grupi ljudi daju više prava u odnosu na neku drugu grupu ljudi. Biti ravnopravan znači imati pravo na jednake šanse, na lični razvoj, na informisanje, doživotno učenje, zapošljavanje i rad u skladu sa sopstvenim karakteristikama, izborima i sposobnostima. Ostvarivanjem ravnopravnosti obezbeđuje se poštovanje rodne ravnopravnosti, nediskriminacije, slobode, dostojanstva, bezbednosti, ličnog i društvenog razvoja svakog pojedinca. Ravnopravnost podrazumeva izjednačenost u pravima, jednakost pred zakonom i jednakost postupanja.

Ravnopravnost polova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog života, imaju jednak status, mogućnosti za ostvarivanje svojih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.

Ravnopravnost polova se ogleda u ravnopravnoj zastupljenosti žena i muškaraca u javnoj sferi društva. Ključni argumenti za ravnomernu zastupljenost muškaraca i žena su pravednost i društveno-ekonomska korist. Žene čine polovinu svetske populacije i nepravdo je da u bilo kom pogledu budu marginalizovane, jer njihovo isključivanje znači izostanak potencijalnih talenata i sposobnosti polovine čovečanstva. Pravna ravnopravnost je pretpostavka i najvažniji instrument za ostvarenje pune jednakosti. Ravnopravnost podrazumeva ravnopravno uključivanje žena i muškaraca u sve aspekte života i društva u cilju ostvarivanja pravednosti i preuzimanja odgovornosti za kvalitet života, uspešnost i korisnost.

Načelo rodne ravnopravnosti je jedno od temeljnih vrednosti modernih demokratskih društava, zasnovano na ideji o jednakosti ljudskih bića kao pripadnika ljudske zajednice. Načelo rodne ravnopravnosti polazi od toga da sva ljudska bića imaju pravo da razvijaju svoje sposobnosti, usavršavaju i realizuju lične kapacitete i da niko nema pravo da ih u tome onemogućava gurajući ih u unapred zadate rodne uloge.

Rodna ravnopravnost podrazumeva pravo na jednakost i pravo na različitost, pa se moraju uzeti u obzir, afirmisati, pozitivno vrednovati i podržavati različita ponašanja, težnje i potrebe muškaraca i žena. Put ka rodnoj ravnopravnosti je društveno prihvatanje jednakih šansi i muškaraca i žena da učestvuju i da kontrolišu dobra i resurse zajednice čiji su članovi. Time bi se u budućnosti razrešavali istorijski nasleđeni nepravdni odnosi moći, dominacije, potčinjenosti, prikrivene i podrazumevajuće diskriminacije na društvenom, političkom, ekonomskom, kulturnom i obrazovnom planu, kao i u ličnom životu svakog pojedinca.

Rodna ravnopravnost u svetu još uvek ne predstavlja društvenu realnost, osim što su neke države i inicijative građana razvili niz dobrih praksi koje umanjuju posledice rodne neravnopravnosti. Rodna neravnopravnost je drugo ime za diskriminaciju žena. Brojni dokumenti Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope, Evropske komisije, OEBS-a, ustavi, zakoni i propisi nekih zemalja prepoznaju rodnu ravnopravnost i pružaju garancije za ugradnju te vrednosti u temelje života društvene zajednice.

Republika Srbija je usvojila Zakon o ravnopravnosti polova na sednici Narodne skupštine 11. decembra 2009. godine. Ovim zakonom se uređuju pitanja kao što su: stvaranje uslova za vođenje politike jednakih mogućnosti, ostvarivanja prava i obaveza, preduzimanje posebnih mera za sprečavanje i otklanjanje diskriminacije zasnovane na polu, kao i postupak pravne zaštite lica izloženih diskriminaciji. Zakon pokriva i reguliše: zapošljavanje, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, porodične odnose, obrazovanje, kulturu i sport, politički i javni život, sudsku zaštitu.

Zakon o ravnopravnosti polova Republike Srbije je usklađen sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim sporazumima, i Ustavom RS, koji garantuje ravnopravnost polova. Pri javnom oglašavanju poslova i uslova za njihovo obavljanje i odlučivanja o izboru kandidata nije dozvoljeno pravljenje razlike po polu, a pripadnost polu ne može da bude ni smetnja napredovanju na poslu. Odsustvovanje sa posla zbog trudnoće i roditeljstva ne sme da bude smetnja za izbor u više zvanje, napredovanje i stručno usavršavanje, niti za raspoređivanje na neodgovarajuće poslove i za otkaz ugovora o radu. Zakon utvrđuje da zaposleni kod poslodavca, bez obzira na pol, ostvaruju pravo na jednaku zaradu za isti rad ili rad jednake vrednosti. Zakonom je utvrđeno da je svako ravnopravan, bez obzira na porodični i bračni status. Zakon garantuje ravnopravnost supružnicima i vanbračnim partnerima. Uvodi se obaveza za predlaganjem najmanje 30% predstavnika manje zastupljenog pola pri imenovanju članova upravnih i nadzornih organa u javnim službama. Takođe, omogućuje se i pravna zaštita oštećenih lica u smislu ovog zakona. Svako kome je povređeno pravo ili sloboda zbog pripadnosti određenom polu može da pokrene postupak pred nadležnim sudom. Za diskriminaciju zasnovanu na polu predviđa se i novčana kazna.

U skladu sa civilizacijskim tekovinama i vrednostima današnjeg društva ovaj zakon pruža okvir po kome su organi vlasti dužni da vode aktivnu politiku jednakih mogućnosti u svim oblastima društvenog života, što podrazumeva postizanje ravnopravnosti polova u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka koje su od uticaja na položaj žena i muškaraca.

Sekularizam i sekularizacija

Ovi srodni pojmovi ukazuju na odvojenost crkve i države, odnosno umanjivanje ili isključivanje uticaja religije na javni, društveni i politički život. Između pojma sekularizma i sekularizacije najčešće se ne pravi razlika. Iako je suština zajednička, bilo bi dobro uočiti da *sekularizam*, kako i sam sufiks „izam“ pokazuje, obično predstavlja ideologiju, dok *sekularizacija* predstavlja društveno-istorijski proces. Pridev *sekularno* potiče od latinske reči „saeculum“, što znači *ovaj vek, ljudski vek, sadašnje vreme*. U srednjem veku glavni predmet promišljanja bio je „onaj“, budući svet na koji se dolazi približavanjem Bogu. Otuda se ovim pojmovima pod kojima danas podrazumevamo svetovnost, odvojenost crkve od države, umanjivanje uticaja religije na javnu društvenu sferu, želelo potencirati bavljenje ovim, sadašnjim svetom, nasuprot nekadašnjeg dominantnog bavljenja „nebeskim“.

Pojam *sekularizacija* prvi put se sreće u vreme Francuske revolucije, kada se njime označavao proces oduzimanja crkvene imovine i njeno pretvaranje u državnu svojinu. Tada je takođe započeto prebacivanje mnogih nadležnosti crkve i crkvenih službi u nadležnost svetovnih vlasti, iza čega je stajala želja pobjedničkog buržoaskog sloja da slomi crkvu kao ključni oslonac starog poretka. Deo ovih procesa bilo je i odvajanje crkve od obrazovanja. Tadašnja crkva je bila posebno osetljiva na ovu dimenziju sekularizacije, te je pružala, a i dan-danas pruža veliki otpor.

Ogist Kont, Karl Marks, Emil Dirkem i Maks Veber dele stav da je religija u suštini vrsta iluzije, te da će se u modernom društvu vremenom značaj i uticaj religije sve više smanjivati, i da je proces sekularizacije bitan činilac koji omogućava napredak i evoluciju društva.

Za sekularizaciju se nikako ne može reći da je univerzalan proces podjednako zastupljen u svim delovima sveta. Pre svega je vezan za tzv. zapadni kulturni model zasnovan na hrišćanstvu, što ne znači da sekularnost društva ne možemo pronaći i izvan ovih okvira, kao u Japanu ili u Turskoj, dok u zemljama kao što su Saudijska Arabija i Iran religija ostaje važan i poželjan faktor kako u samom državnom mehanizmu, tako i u društvu. Isto tako, može se uočiti visok stepen religioznosti populacije, kao i pojačana uloga religije u određenim segmentima društva, u državama koje su izrazito sekularnog karaktera, gde su SAD najilustrativniji primer, ali i mnoge postkomunističke zemlje.

Sindikato

Sindikato je dobrovoljna organizacija radnika čiji je osnovni cilj poboljšanje uslova rada i zaštita prava iz radnog odnosa. To je osnovna linija razlikovanja sindikata u odnosu na profesionalna udruženja, društvene organizacije, političke partije i drugo, koje se samo delom svojih aktivnosti bave sferom rada i radnih odnosa.

Osnovna društvena uloga sindikata je da bude organizacioni okvir i instrument uspostavljanja i jačanja društvene moći zaposlenih.

Rodno mesto sindikata jesu procesi koncentracije proizvodnje i podela rada u epohi industrijske revolucije, u kojoj su postavljeni sistemski odnosi nejednakosti, zasnovani na podeli na vlasnike i nevladnike, odnosno upravljače i izvršioce, što je ujedno osnovni razlog organizovanja radnika u sindikate.

Od nastanka sindikata 40-ih godina 19. veka, pa do njihove legalizacije i priznavanja krajem tog veka, sindikati su prešli dug put od ilegalnog udruženja radnika za uzajamnu pomoć i osiguranje u slučajevima nezaposlenosti, bolesti i smrti do osnivanja međunarodnog udruženja radnika – Prve internacionale. Na svom kongresu u Parizu 1889. godine, Internacionala je u znak spomena na žrtve demonstracija u Čikagu (1886. godine) proglasila 1. maj za Međunarodni praznik rada, a borbu za ograničavanje radnog vremena, tj. čuvane tri osmice: osam sati rada, osam sati odmora i osam sati slobodnog vremena za jedan od svojih osnovnih ciljeva.

Od kraja 19. veka do Drugog svetskog rata odvija se rascjep sindikalnog pokreta oko ciljeva – raskid sa kapitalizmom, reforme unutar njega ili partnerstvo sa kapitalom, ali rascjep i oko načina njihovog ostvarivanja – isključivo štrajkom i drugim metodama sindikalne borbe ili kroz političko delovanje i saradnju sa političkim partijama.

Prvi rascjep unutar dela sindikalnog pokreta koji se zalagao za raskid sa kapitalizmom nastao je oko različitog odnosa prema političkim partijama i oko korišćenja političkih sredstava borbe za rušenje kapitalizma. U sporu su se jasno izdvojili sindikalizam i anarhosindikalizam, s jedne strane, koji su se zalagali za generalni štrajk, nasilne metode borbe i negirali svaku participaciju u političkim aktivnostima, i sindikat pod uticajem marksizma, s druge strane, koji se suprotstavljao ekstremnom radikalizmu sindikalizma i njegovom odbacivanju političkih metoda borbe, ali prihvatajući metode masovnih štrajkova.

Potom 1921. godine, dolazi do organizacionog rasepa do tada jedinstvenog socijalističkog sindikalnog pokreta (Internacionale) i formiranja Međunarodne sindikalne federacije, pod socijaldemokratskim uticajem, koja se bori za reformu kapitalizma i Crvene sindikalne internacionale, koja okuplja komunističke sindikate i zalaže se za obaranje kapitalizma kroz revolucionarnu borbu. Treću veliku struju u sindikalnom pokretu pored komunističke i socijaldemokratske čine hrišćanski sindikati koji se zalažu za saradnju sa kapitalom.

U godinama posle Drugog svetskog rata sindikalni pokret ulazi u fazu deradikalizacije i institucionalne integracije sindikata, a svoje začetke ima u kenzijanskoj doktrini i konceptu države blagostanja, kao i u socijalnom paktu sindikata, vlade i poslodavaca. Od tada integracija sindikata predstavlja generalni trend koji karakteriše poziciju sindikata kako u kapitalističkim, tako i u socijalističkim zemljama. Prihvatanje koncepcije o postojanju zajedničkih ili bar komplementarnih interesa radnika, sindikata, poslodavaca i države u situaciji povećanja proizvodnje vodilo je uspostavljanju socijalnog mira.

Nakon perioda industrijskog rasta i socijalnog mira, 70-ih godina nastupa širok talas radničkih protesta i kriza sindikata, čiji je najbolji pokazatelj nemoć pred zatvaranjem fabrika i otpuštanjem radnika, uz seljenje kapitala u zemlje sa slabijom zakonodavnom regulativom i slabijom zaštitom sindikalnih prava. Sindikat se suočio sa višestrukim izazovima poput pada zaposlenosti u većini delatnosti usled tehnoloških inovacija, rastućim pritiskom imigrantske radne snage iz zemalja u razvoju, erodiranjem klasičnog radnog ugovora i sve raširenijom praksom sklapanja ugovora na određeno vreme, što podrazumeva niži nivo radno-pravne zaštite.

Osnovni ciljevi sindikalnog delovanja podrazumevaju: radnu i socijalnu sigurnost, odnosno sigurnost posla i materijalnu zaštitu u slučaju nezaposlenosti; pristojnu zaradu, što uključuje uređenje tržišta rada i donošenje tarifnih pravila o minimumu cene rada; adekvatne radne i životne

uslove, odnosno bezbedan rad; ekološku zaštitu na radu; socijalnu i zdravstvenu zaštitu; penzi-one fondove i osiguranje.

Aktivnosti sindikata se ispoljavaju u određivanju razvojnih ciljeva politike na mikro i makro nivou. Na mikro nivou, u ravni pojedinog preduzeća radi se o participiranju u odlučivanju o investicijama i razvoju sa stanovišta zaposlenosti i cene rada. Na makro društvenom nivou sindikat razvija mehanizme uticaja na odlučivanje u tripartitnim telima i parlamentarnim odborima i komisijama, o svim pitanjima koja određuju radni položaj i životne uslove zaposlenih. Radi se pre svega o radnom i socijalnom zakonodavstvu, kao i programima socijalnog osiguranja i zaštite.

Osnovnu pretpostavku uspešnog delovanja sindikata na ostvarivanju ovih ciljeva predstavlja borba sindikata za adekvatno normativno regulisanje sledeće četiri grupe kolektivnih prava zaposlenih: prava na sindikalno organizovanje i udruživanje, organizovanje štrajkova, kolektivno pregovaranje, kao i učešće u upravljanju posredstvom participativnih tela i organa.

Modeli borbe za jačanje društvene moći zaposlenih se kreću od konsultovanja i savetovanja, u kome mišljenje i stavovi organa koji reprezentuju radnike nemaju obavezujući karakter, preko prakse učešća u odlučivanju o pitanjima koja se tiču uređenja odnosa u radnom okruženju, do modela saodlučivanja sa državnim organima i modela radničke kontrole i samoupravljanja proizvodnjom.

Metode sindikalnog delovanja u pogledu mere konfliktnosti odnosa sindikata sa državom i poslodavcima podrazumevaju: metode pregovora, koji mogu biti pregovori sindikata i predstavnika poslodavaca ili kolektivno pregovaranje u koje su uključeni i predstavnici države, koje ima za cilj sklapanje kolektivnih ugovora (opštih granskih ili posebnih). Ugovorima se regulišu cene rada, radni uslovi i odnosi, prava sindikata i zaposlenih, kao i sama procedura korekcije ili ponovnog sklapanja kolektivnog ugovora.

Ukoliko pregovori ne uspeju, a pritom se ne želi ući u otvoreni sukob, pribegava se posredovanju neutralnog aktera, pri čemu se sa stanovišta obaveznosti njegove odluke razlikuju conciliacija i arbitraž. U conciliaciji, telo koje posreduje samo iznosi svoje mišljenje koje nema obavezujući karakter, dok organi arbitraže usvajaju stav koji ima karakter obavezujuće preporuke ili konačne odluke.

Sindikati u zavisnosti od procene odnosa moći i efekata svojih akcija pribegavaju i konfliktnim metodama i to radnim konfliktima koji su pretežno prikriveni, koji ne vode prekidu rada. Oni su individualni, neorganizovani i podrazumevaju stanje raširenog radnog bojkota poput izbegavanja ili otaljanja radnih obaveza, zatim organizovani i prikriveni, takozvani sivi ili beli štrajkovi podrazumevaju usporeni rad i smanjenje proizvodnje, poput bolovanja i izolovanja pojedinaca koji premašuju radnu normu, kao i rad strogim poštovanjem pravila, odnosno bukvalnim tumačenjem pravilnika, što opet usporava proizvodni proces. Poslednji vid su organizovani grupni protesti u vidu štrajka, koji može biti potpun prekid radnog procesa, štrajkovi upozorenja, štrajkovi solidarnosti, kao i radni i potrošački štrajkovi.

U štrajku postoje određena pravila koja je sindikat obavezan da poštuje poput najave štrajka u određenom roku, održavanje radne bezbednosti i minimuma rada, dok s druge strane, poslodavci nemaju pravo da otpuštaju štrajkače i na njihovo mesto dovode nove radnike. Kontrastrategije poslodavaca variraju od jačanja intenziteta rada, seljenja proizvodnje u regione sa jeftinijom radnom snagom i slabijim zakonodavstvom, podsticanjem paralelnog sindikata čiji je smisao razbijanje solidarnosti zaposlenih itd.

Postoji više osnova za udruživanje sindikata: on može biti strukovni ili granski, a u odnosu na širinu organizovanosti sindikat može biti lokalni, regionalni ili generalni.

gim demokratijama u svetu, u mnogobrojnim evropskim i svetskim vladama, a tamo gde nisu na vlasti, glavna su opoziciona snaga. Blizu 50 partija članica Socijalističke internacionale trenutno su u vlasti.

Ideali, koji su opisani u Deklaraciji socijalističke internacionale, opšte su poznati: "Sloboda — ne samo građanske slobode već i sloboda od diskriminacije uključujući i diskriminacije vlasnik-radnik, kao i političke diskriminacije. Drugo, jednakost i socijalna pravda — ne samo pred zakonom već i ekonomska i sociokulturna jednakost, kao i jednake mogućnosti za sve uključujući i one sa fizičkim, mentalnim ili društvenim hendikepom, i, treće, solidarnost — jedinstvo i saosećanje prema žrtvama nepravde i nejednakosti."

Socijalna država ili Država blagostanja

Istorija socijaldemokratije, pa i čitave levice, ne može se razumeti bez poznavanja koncepta tzv. države blagostanja. Uopšteno govoreći, država blagostanja jeste način vladavine u kojem država igra ključnu ulogu zaštitnika i promotera ekonomskih i socijalnih prava svojih građana. Zasniva se na principima jednakih mogućnosti, podjednake raspodele odgovornosti države i njenih građana prema onima koji nisu u stanju da ostvare minimum uslova za život.

Smatra se da je termin država blagostanja nastao u nemačkom jeziku u 19. veku, kada je nemački kancelar Bizmark imao prvu zamisao socijalno odgovorne države. Uveo je Zakon o socijalnom osiguranju u slučaju bolesti, u slučaju invalidnosti i nesreće na radu. Od tada pa do danas nazivi za državu blagostanja menjali su se u zavisnosti od toga kako je koja država primenivala taj koncept. Pa su je tako nazivali „državom dobrog življenja”, „državom koja daje sigurnost”, „državom socijalno zadovoljnih ljudi”, itd. Opšte prihvaćen termin danas jeste država sa socijalnim staranjem.

Koncept države blagostanja doživeo je mnoge uspehe. Veruje se da su skandinavske zemlje uspele da stvore socijalno odgovornu državu, samim tim i društveno odgovorne građane, međutim, takav sistem uspeo je i iz mnogih drugih razloga.

Razvitak socijalno odgovorne svesti onih koji upravljaju državom išao je paralelno sa jačanjem sindikalnog organizovanja u Evropi i jačim i širim zastupanjem radničkih prava. Univerzalnom deklaracijom Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima 1948. godine stekli su se uslovi da se države ponašaju socijalno odgovornije. Osnovna ljudska prava na rad, obrazovanje, zdravstvenu negu dobila su na značaju. Čitav niz socijalnih aktivnosti podrške građanima proširio se nizom novih garantovanih mera, pa se tako definišu novi standardi i norme socijalnog staranja.

Međutim, 80-ih godina 20. veka država sa socijalnim staranjem, tzv. država blagostanja, doživljava krizu. Takav sistem postaje skup i ekonomski neefikasan. Dolazi do povećanog broja korisnika usluga, marginalizacije određenih društvenih pojava, pritiska imigranata, itd. U pojedinim zemljama postavlja se pitanje rekonstrukcije države blagostanja. Rešavanje ovih protivrečnosti upravo jeste zadatak savremene levice.

Socijalna pravda

Socijalna pravda je stanje u kome većina ili svi članovi društva imaju ista osnovna prava, mogućnosti, obaveze i socijalne beneficije. Socijalna pravda je suprotstavljena diskriminaciji, represiji i institucionalnim nejednakostima. Ona je cilj socijalne politike, a tiče se načina na koji resurse treba deliti ili distribuirati među pojedincima. Percepcije socijalne pravde mogu se značajno razlikovati između društava ili unutar društva.

Socijalna pravda odnosi se na koncepciju civilnog društva, u kojem se pravda postiže u svakom delu društvene zajednice, odnosno počiva na ideji da svi ljudi zaslužuju ljudske uslove za život. Socijalna pravda označava i osnovnu kulturu društvene zajednice, u kojem se raspodela materijalnih dobara vrši i po etičkim načelima. Postizanje socijalne pravde je važno pitanje u politici i religiji. Većina pojedinaca želi da živi u pravednom društvu, a različite političke ideologije imaju različite zamisli o tome šta je zapravo „pravedno društvo”. Izraz „socijalna pravda” često koriste levičarske političke stranke. Preraspodelom prihoda, ili čak preraspodelom imovine, nastoje da postignu jednakost ili ravnopravnost. Socijalna pravda se zasniva na koncepciji ljudskih prava i socijalne ravnopravnosti.

Socijalna ili društvena pravda je koncept društva prema kojem se pravda u nekom društvu može ustanoviti jedino ako se odražava kroz sve njegove aspekte, a ne samo kroz jednakost pojedinaca pred zakonom.

Iako je koncept pravednog društva jedan od nominalnih ciljeva gotovo svake ideologije, on se obično vezuje uz političke stranke i pokrete levice. Levičarski koncept društvene pravde se vezuje uz društvo koje neguje socijalni egalitarizam i sprovodi progresivno oporezivanje, preraspodelu prihoda između članova različitog materijalnog stanja. Desnica takođe načelno prihvata koncept društvene pravde, ali smatra da se u praksi može sprovesti jedino kroz delovanje slobodnog tržišta, kao i privatne filantropije i dobrotvornog rada.

Društvena ili socijalna pravda je koncept pravde koja ide dalje od prostog poštovanja zakonskih i pravnih procedura, i odnosi se na uspostavljanja pravičnog ili nepristrasnog društva, koje bi stvarno izjednačilo mogućnosti i pozicije svih ljudi. Iako se samom terminu ne pridaju uvek ista značenja, neke osnovne zajedničke osobine postoje i odnose se na uspostavljanje društva u kojem bi se individuama i grupama omogućio pravičan i nepristrasan tretman, kao i jednako učešće u blagodatima društva.

Socijalna pravda treba da se odnosi na ekonomsko izjednačavanje socijalnog položaja ljudi, što bi se postiglo progresivnim oporezivanjem i redistribucijom prihoda. Ona ne može da se uspostavi sve dok postoje ekonomsko zavisne osobe, pa se za njih socijalna pravda ogleda u ekonomskoj nezavisnosti i slobodi. Socijalna pravda kao vrednost više se odnosi na individualnu nezavisnost i slobodu, slobodu od gladi, nesigurnosti, nepravde i slično, pa tako u prvi plan stavlja pojedinca, dok se solidarnost kao vrednost odnosi više na zajedništvo i kolektivne vrednosti.

Koncept društvene pravde je takođe predmet kritika, koje se najčešće tiču nedostatka objektivnih kriterija kojima bi se utvrđivalo šta je pravedno, a šta nije.

Sloboda

Značenje reči se odnosi, u najopštijem smislu, na stav „biti slobodan“ (nesputan, nezarobljen) i označava stanje u kojem subjekt može delovati bez prisile i zabrane. Položaj čoveka potpuno suprotan slobodi jeste ropstvo.

U filozofiji postoji više povezanih određenja pojma slobode. Sloboda kao sloboda izbora podrazumeva sposobnost čoveka da bira između različitih mogućnosti i da donosi odluke. Sloboda kao autonomija delanja znači mogućnost delanja po sopstvenoj volji koje pretpostavlja odsutnost svake prinude spolja. Sloboda kao sloboda volje podrazumeva sve ono što ne škodi drugome. Ovaj pojam slobode podrazumeva samoograničenje, jer bi bezgranična sloboda bila samovolja, odnosno negacija slobode drugog.

Sloboda suštinski čini bit čoveka, njegovu čovečnost koja ga razlikuje od ostalih bića determinisanih nužnošću. Pošto sloboda čini bit čoveka kao ličnosti, neki je nazivaju i ličnom slobodom. Glas ove temeljne ljudske slobode se zove savest. Premda se čovek ne može odreći ove slobode, on se naspram nje može oglušiti. Ukoliko pak svesno preuzima svoju slobodu, a time i odgovornost, onda se ona naziva pozitivnom slobodom, koja se ispoljava kao „sloboda za“.

Društvena teorija najčešće razlikuje dve vrste slobode: negativna, tj. „sloboda od“ i pozitivna, tj. „sloboda za“. Prva je sloboda u smislu autonomije, što znači biti slobodan i nezavisan od svakog spoljašnjeg uticaja i prisile. Druga sloboda je u smislu participacije, tj. učestvovanja. Svođenje problema slobode na problem pojedinačne individualne slobode, sadrži pretpostavku da u samom pojmu društva ne može biti sadržana sloboda, pa je pojedinac mora izboriti protiv društva, a ne i pomoću njega.

Teorije društvenog ugovora i prirodnog prava, koje su bitno doprinele razvitku duha slobode, dobile su svoj pravni izraz u francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građanina i Deklaraciji nezavisnosti SAD od 4. jula 1776. godine. U 19. veku su se mnoge nacije borile za nacionalnu slobodu i nezavisnost. Od druge polovine 20. veka različiti manjinski pokreti (etničke, verske, kulturne, seksualne manjine, itd.) bore se za ostvarenje svojih specifičnih sloboda i prava.

Socijalistička internacionala

Socijalistička internacionala je svetska organizacija socijaldemokratskih, socijalističkih i radničkih partija. Trenutno okuplja 162 stranke i organizacije sa svih kontinenata.

Socijalistička internacionala, koja vodi poreklo od ranih međunarodnih organizacija radničkog pokreta, postoji u svom sadašnjem obliku od 1951. godine, kada je ponovo uspostavljena na čuvenom Frankfurtskom kongresu. Od tada postaje sve više aktivna i sa velikim brojem članova, čiji se broj više nego udvostručio u poslednjih nekoliko godina. Partije rada, socijaldemokratske i socijalističke partije su glavna politička snaga u mno-

Socijalni dijalog

Socijalni dijalog predstavlja mehanizam i institucionalni okvir u kome predstavnici vlade i socijalnih partnera - reprezentativnih sindikata i unija poslodavaca, kroz razmenu mišljenja i argumenata nastoje da usaglase stavove i uspostave stanje socijalnog mira.

Predmet socijalnog dijaloga su ukupna ekonomska i socijalna politika, predlozi zakona iz oblasti radnog i socijalnog zakonodavstva, proces privatizacije, politika zarada, kao i prevencija i regulisanje konflikata, dakle sva pitanja od interesa za zaposlene, njihove sindikate i poslodavce.

Svrha vođenja socijalnog dijaloga jeste postizanje socijalnog mira, a njegovu osnovu čini svest da smo svi na istom brodu i da nam je zajednički interes da dođe do ukupnog društvenog razvoja, od kojeg bismo svi imali koristi.

U cilju postizanja dogovora kako bi se izbegli socijalni konflikti, socijalni dijalog može biti bipartitni - kada su u njega uključena dva aktera npr. sindikati i poslodavci; tripartitni - kada su uključena tri aktera npr. sindikati poslodavci i država; i multipartitni, kada je u uključeno više aktera npr. sindikati, poslodavci, država i korisnici socijalnih usluga.

Socijalno partnerstvo rada i kapitala proizvodi pozitivne efekte, kako one razvojne, ekonomske, tako i stabilizirajuće socijalne i političke. Dijalog socijalnih partnera kroz razmenu informacija i argumenata vodi smanjenju sukoba i uspostavljanju međusobnog poverenja i postizanja bar elementarnog konsenzusa u sferi različitih interesa. Primera radi, učesće zaposlenih u radu konsultativnih i upravnih organa u odlučivanju o organizaciji radnog procesa, uslovima rada, zaradama, kao i praksa kolektivnog pregovaranja i sklapanja kolektivnih ugovora između poslodavaca, njihovih unija i reprezentativnih sindikata mogu voditi uspostavljanju socijalnog mira i kohezije.

Dijaloška kultura i dominantan tolerantan pregovarački stil, odnosno sposobnost empatije - uživljanje u vrednosti i interesnu logiku druge strane, uz primenu strategije odgovora na pozitivne ili negativne poteze drugih, pretpostavka su svakog uspešnog socijalnog dijaloga. Na drugoj strani, disbalans moći, autoritarizam i pristrasna pravila negiraju sam pojam i logiku socijalnog dijaloga.

Po logici društvenog neokorporativizma socijalni dijalog može biti formalizovan, institucionalizovan, centralizovan, relativno sveobuhvatan i uključivati tripartitne i multipartitne dogovore o celini ekonomske i socijalne politike. Na drugoj strani, neoliberalna paradigma je krajnje rezervisana prema svakoj regulaciji izvan tržišnih mehanizama i socijalni dijalog uglavnom svodi na dobrovoljan čin povremenih neformalnih i decentralizovanih kontakata i pregovora poslodavaca i sindikata.

Potpisivanjem Sporazuma o formiranju Socijalno-ekonomskog saveta Republike Srbije avgusta 2001. godine na inicijativu UGS „Nezavisnost” i predstavnika Međunarodne organizacije rada, inaugurisana je formalno institucionalna praksa socijalnog dijaloga u Srbiji.

Osnovni prioritet na socijalnoj agendi Srbije predstavlja proces harmonizacije nacionalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije, odnosno doseganje evropskih radnih socijalnih i kulturnih standarda. Polazeći od evropskog socijalnog modela osnovni ciljevi bi bili: učiniti rad dostupnim i isplativim, penzioni sistem održivim, kvalitetno obrazovanje i zdravstvene usluge dostupne svima, i tako redukovati nezaposlenost, siromaštvo i socijalnu izolaciju.

Solidarnost

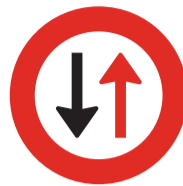
Solidarnost se danas obično shvata isključivo kao pomoć ugroženima. Ona to svakako jeste, ali se ne može svesti samo na to. Sama solidarnost, njen pojam i načini na koje je bila shvatana, imaju veoma dugu tradiciju, koju je važno upoznati da bi se razumelo njeno današnje značenje. Sama reč *solidus* potiče iz latinskih izvora i znači gusto - čvrsto (povezano).

Pojam iz rimskog prava *in solidum* znači obavezivanje za zajednicu - jedan za sve, svi za jednoga. Tako već u periodu formiranja prvih oblika demokratije ovaj pojam igra veoma važnu ulogu i kroz medij apstraktnog prava povezuje strane osobe, komplementarne uloge i heterogene interese. U judeo-hrišćansko-islamskoj tradiciji ovaj pojam preobražava se u pojam bratstva i kao takav ostaje do Francuske buržoaske revolucije 1789. godine, kada postaje deo jakobinske revolucionarne parole: *liberté, égalité, fraternité* (sloboda, jednakost, bratstvo). Tokom 19. veka pojam solidarnosti prvo se pojavljuje uz pojam bratstva, da bi u periodu evropskih revolucija 1848. u društvenom kontekstu opadajuće uloge crkve preuzeo njegovo mesto. Iz ovoga se može videti da je pojam solidarnosti suštinski povezan s pojmovima slobode, jednakosti i zajednice.

Solidarnost kao moralni pojam označava „međusobnu obavezu zauzimanja čoveka za čoveka”, pri čemu se ta obaveza može odnositi na odnos između osoba, između zajednica, te između osoba i zajednica. U opštem značenju, reč je o zahtevu koji spada u temelje morala.

Pojam solidarnost se najčešće odnosi na povezanost i uzajamnu saradnju ili pomoć između pojedinaca, grupa kao većih skupina, posebno u uslovima pojave teških životnih situacija ili prirodnih katastrofa. Društvena solidarnost je izrazito moralna pojava kojom se izražava opšti stav humanosti, međusobne pomoći, razumevanja i uzajamnosti. Kao usmerenje, solidarnost je karakteristična za verske, humanističke, nevladine i druge sociohumanitarne organizacije. Praktikuje se na nivou odnosa pojedinaca, grupa, regiona, država, a u posebnim slučajevima i na internacionalnom planu. Pojam solidarnost se prvobitno ukorenio u okviru pravne terminologije u kontekstu „solidarne odgovornosti”, što znači da svaki pojedinac unutar grupe, zajednice, može biti odgovoran za druge.

Stoga, u pravnom pogledu naglasak je na onome što se zajednički želi ostvariti i za šta se svi zalažu, dok u etičkom pogledu naglasak stoji na onome što je neko dužan da učini u odnosu na druge osobe ili situacije u kojima se nalazi.

Tolerancija

Pojam iz oblasti društvene teorije, kulture ili religije koji se odnosi na kolektivnu i pojedinačnu praksu prihvatanja i saradnje sa osobama koje ne misle na isti način, imaju drugačiji politički stav, nisu iste vere, ili se razlikuju po nekom drugom osnovu. Tolerancija uključuje svesnu odluku da se postupi nenasilno ili uzdržano. Zasnovana je i na verskim učenjima svih dominantnih religija, ali i na državnim zakonima koji ustanovljavaju pravo na različito mišljenje i neugrožavanje pojedinca.

Tolerancija je odustajanje od primene sredstava državne, političke, građanske ili pojedinačne prinude protiv iskazanog manjinskog mišljenja ili delovanja pojedinca ili grupe. U ovom objašnjenju potrebno je ukazati na to da „odustajanje od primene sredstava prinude” može imati samo država ili ona grupa ili pojedinac koji je u poziciji političke moći, odnosno moći koju većina ima nad manjinom. Tolerantan je, dakle, onaj ko je u većini.

UNESCO je dao definiciju tolerancije i ona glasi: Tolerancija je „poštovanje, prihvatanje i uvažavanje bogatstva različitosti u našim svetskim kulturama, naša forma izražavanja i način da budemo ljudi...” „Ona je zasnovana na znanju, otvorenosti, komunikaciji i slobodi mišljenja, savesti i uverenju. Tolerancija je harmonija u različitostima. To nije samo moralna dužnost, to je takođe politički i legitiman zahtev. Tolerancija kao vrlina koja mir može učiniti mogućim, doprinosi menjanju kulture rata u kulturu mira.

Tolerancija nije koncesija, dobrodušnost ili popustljivost. Tolerancija je, iznad svega, aktivan stav podstaknut priznanjem univerzalnih ljudskih prava i nikako se ne može koristiti kao opravdanje za kršenje fundamentalnih vrednosti. Tolerancija je vrednost koja se odnosi na pojedinca, grupe i države.

Tolerancija je *odgovornost* koja podrazumeva ljudska prava, pluralizam (uključujući kulturni pluralizam), demokratiju i vladavinu zakona. Ona uključuje odbacivanje dogmatizma i apsolutizma i potvrđuje standarde postavljene u instrumentima međunarodno priznatih ljudskih prava.

Tolerancija je prihvatanje činjenice da ljudska bića, prirodno različita u svojim nastupima, situacijama, govoru, ponašanju i vrednostima koje zastupaju, imaju pravo da žive u miru i da budu to što jesu. Tolerancija takođe znači i da nečija viđenja i stavove ne treba nametati drugima.

Kod nas se tolerancija često shvata kao ravnodušnost. *Biti tolerantan ne znači biti ravnodušan*. Biti tolerantan znači *spremnost* da se prihvati tuđe mišljenje, način života, ponašanje. To ponašanje *ne mora* da nam se dopada.

Žene i njihova prava

Zbog činjenice da su kroz istoriju žene često bile lišene čak i osnovnih prava koja su imali muškarci uveden je pojam ženskih prava. „Ženska prava” je izraz kojim se opisuje pravni, ideološki, filozofski i politički koncept prema kome svako ljudsko biće ženskog pola činom rođenja stiče određen broj neotuđivih prava, a koje se sadržajem razlikuju od koncepta ljudskih prava. Neki od primera ženskih prava koja nisu svuda ista su - pravo na odlučivanje o rađanju, odnosno pravo na abortus, pravo na služenje u oružanim snagama, mere pozitivne diskriminacije kao obaveza jednake zastupljenosti žena i muškaraca u organima vlasti itd. Za vreme Francuske revolucije 1791. godine Olimp de Guž sastavila je dokument pod nazivom „Povelja o pravima žene i građanke”, dokument koji je formulisao ljudska i ženska građanska prava. Olimp de Guž je zapravo unela izmene u „Deklaraciju o pravima čoveka i građanina” na taj način što je na svim mestima u Deklaraciji gde piše čovek ili muškarac dodala i reč žena.

Za prava žena i bolji položaj u društvu zalaže se feminizam. Feminizam je društveni pokret i doktrina koji se zalaže za oslobođenje žena od nasilja, seksizma i tradicionalnih ženskih uloga (isključivo uloga majke, domaćice itd.) i za prihvatanje žene kao celokupne ličnosti. Bori se i za ostvarenje političke i ekonomske ravnopravnosti žena. Javlja se u 19. veku i prvobitni cilj je bio da žene dobiju pravo glasa. Ovaj cilj je postignut u većini zapadnih zemalja posle Prvog svetskog rata, a zatim i u ostatku sveta. Zanimljivo je da je Švajcarska poslednja evropska država koja je uvela pravo glasa ženama 1971. godine.

Klara Cetkin pokrenula je na međunarodnoj konferenciji socijalističkih žena u Kopenhagenu 1910. godine inicijativu da se uspostavi praznik žena. Već naredne godine došlo je do prvog obeležavanja Dana žena u Austriji, Nemačkoj, Švajcarskoj i Danskoj.

Ali tek od 1975. godine Ujedinjene nacije su počele službeno obeležavati Međunarodni dan žena i to zahvaljujući pre svega evropskim levičarskim partijama i pokretima.

Ujedinjene nacije su uspostavile UNIFEM - Razvojni fond ujedinjenih nacija za žene koji od 1976. godine podržava ravnopravnost polova i jačanje položaja žena kroz regionalne kancelarije. Inače, UNIFEM pruža finansijsku i tehničku pomoć strategijama i programima koji promovišu ženska ljudska prava, političku angažovanost i ekonomsku sigurnost. U međuvremenu žene su dobile pravo glasa, pravo na trudničko bolovanje, ograničenje rada u noćnoj smeni. Međutim u mnogim zemljama i dalje postoji praksa da žene i muškarci nisu podjednako plaćeni za obavljanje istog posla.

SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA SRBIJE

Literatura

- Matić Milan, Podunavac Milan (prir.), Enciklopedija političke kulture (deo Sloboda), Savremena administracija, Beograd, 1993.
- Hejvud, Političke ideologije (uvod), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- Vesna Jarić i Nadežda Radović, Rečnik rodne ravnopravnosti Kulturni centar Beograda (KCB), 2009.
- Rod i jezik (prir. Svenka Savić, Marijana Čanak, Veronika Mitro, Gordana Štasni), Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad, 2009.
- Pavlović V. Civilno društvo i demokratija (str. 10.) Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Matić. M. Enciklopedija političke kulture (poglavlje Civilno društvo) Savremena administracija, Beograd,1993.
- Vasović Vučina, Savremene demokratije, Službeni glasnik, Beograd,2006.
- Lajphart Arend, Modeli demokratije, Službeni list, Beograd,2003.
- Held Dejvid, Oblici demokratije,London, 1987.
- R.M. Chute - Environmental Insight, 1971.
- D.A. Dunnette and R. J. O'Brien - The Science of Global Change, 1992.
- J. Đorđević - Nova ekološka etika i zaštita životne sredine, 20024 Lj. Rajšić - Čovek, priroda, ekonomija, 2002.
- Prof. dr Milan Jovanovic, Izborni sistemi - Izbori u Srbiji 1990-1996, Beograd, 1997.
- Janusz Simonides, Vladimir Volodin - A Guide to Human Rights: Institutions, Standards, Procedures, UNESCO, 2001..
- Robert L.Maddex - International Encyclopedia of Human Rights: Freedoms, Abuses and Remedies, 2000.
- Vojin Dimitrijević i Milan Paunović - Ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, 1997.
- Danijela Nenadić, "Institucionalna zaštita manjina", Politička revija, Br. 3/2005., Beograd, str. 680., Džejms Brajs - Savremene demokratije, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1932.
- Jozef Šumpeter- Kapitalizam, socijalizam i demokratija, Plato, Beograd, 1998.
- Robert Dal – Poliarhija: Participacija i opozicija, Filip Višnjic, Beograd, 1997.
- Carol Pateman - Participation and Democratic Theory, Cambridge University Press , 1975.
- Waldemar Besson/Gotthard Jasper, Vodič kroz moderne demokracije. Sastavni elementi slobodnog državnog uređenja, Bonn 1990.
- Vesna Jarić i Nadežda Radović, Rečnik rodne ravnopravnosti, Art Print, Beograd, 2010. godine, 136str.
- Ivan Vidanović, "Rečnik socijalnog rada", Tiro-erc Beograd, 2006.; Sajmon Hiks, Politički sistem EU, 2008.